# KOLCA KOPUZDAN KILCA KALEME

## DEDEM KORKUT ARAŞTIRMALARI

Ali Duymaz

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1505
KÜLTÜR SERİSİ: 866

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-915-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Tashih: Yağmur Yıldırımay Bayrakçı

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

**Prof. Dr. Ali Duymaz**, 1961 yılında Balıkesir'in İvrindi ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokulu İvrindi'de, liseyi Gökçeada Atatürk Öğretmen Lisesinde tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 1982 yılında bitirdi. Bingöl'de edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. Van Yüzüncü Yıl, Konya Selçuk ve Aydın Adnan Menderes üniversitelerinde görev yaptı. 1989 yılında yüksek lisansını, 1992 yılında ise doktorasını tamamladı. "Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" başlıklı doktora tezi 2001 yılında yayımlanmıştır. 1996 yılında doçent, 2002 yılında profesör olduğu Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları *Dede Korkut Kitabı* başta olmak üzere destanlar ve halk hikâyeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Çağdaş Azerbaycan ve Türkmen Türkçesiyle yayımlanmış bazı kitaplar ile Ziya Gökalp'ın eserlerinden bir kısmını yayına hazırlamıştır.

"Dünyada ne yaşadım ben Dede Korkut? Üç yüz altmışaltı yıl
yaş yaşadım, günorta ile ikindinin arasınca gün görmedim.
Yedi koyun olur idi günde benim şölenimde,
bağır ciğer kadarınca et yemedim.
İki kapılı kervansaray gibi bu cihanı bir ev gördüm,
ben Dede Korkut!
Bu kapıdan girende o kapıdan çıkar gördüm."

**Hocam Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'in anısına…**

# İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... 11

On Üçüncü Boy ..... 17

**ARAŞTIRMALAR TARİHİ**

Türkiye'de Dede Korkut Kitabı Üzerindeki Öncü Çalışmalar ve Bu Çalışmaların Günümüz Açısından Değerlendirilmesi ..... 23
"Hars" ve "Tehzip" Düşüncesi Çerçevesinde Ziya Gökalp ve Kitab-ı Dedem Korkut ..... 45
Fuat Köprülü'nün Eserlerinde Dede Korkut Kitabı Üzerine Bazı Dikkatler ..... 71
Süreklilik ve Yeniden Üretim Bağlamında Dede Korkut ve Türk Dünyasının Kültür Kodları ..... 89
Türk Dünyasının Ortak Kültürel Mirası Dede Korkut Hikâyelerine Farklı Yaklaşımlar ..... 103
Azerbaycan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Araştırmaları ..... 119
Türkmenistan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Araştırmaları ..... 137

**İÇERİK ÇÖZÜMLEMELERİ**

Dede Korkut Kitabı Yazmalarında Başlık-İçerik İlişkisi ..... 157
"Meşruiyet Kaygısı"nın Edebiyata Yansıyışı ve Bir Örnek: Dede Korkut Kitabı'nın Mukaddimesi ..... 173
Kıpçak Sahası Türk Destanlarında Bir Oğuz Alpı: Salur Kazan ..... 189
Dede Korkut Kitabı'nda Bir Dev: "Arşun Oğlu Direk Tekür" ..... 207
Kanturalı Boyundaki Bazı Motif ve Unsurlar Üzerine ..... 221
Dede Korkut Kitabı'nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri ..... 247
Dede Korkut Kitabı'nda Alpların Eğitimi ve Geçiş Törenleri ..... 263
Dede Korkut Kitabı'nda "Hüner" ve "Erdem" Kavramları Üzerine ..... 277
Dede Korkut Kitabı'nda "Yâd Kızları" Algısı ..... 289

## METİNLER ARASI ARAŞTIRMALAR

Orhun Yazıtlarından Dedem Korkut'a "Alp"ve "Bilge" Tipolojisi .....303
Ahmed Yesevî ile Dede Korkut'ta Ortak Bir Köken Miti.....317
Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları .....329
Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli .....343
Oğuz Kağan Destanından Dede Korkut'a Gözle İlgili Deyimler ve Söz Kalıpları.....369
Dede Korkut Kitabı ile Mahtumkulu'nda Paralel Bir Kültür Kodu: Konukseverlik...389
Destan ve Halk Hikâyelerinde "Akın"dan "Gurbet"e Göç .....411
Türk Halk Anlatılarında Şehir Hayatı ve Yerleşik-Konargöçer Çatışmasının İzleri Üzerine.....431

## DERLEMELER-DENEMELER

Beyböyrek Hikâyesinin Afyonkarahisar Varyantları .....447
Hüner Erin midir Atın mı?.....465

KAYNAKÇA.....470

DİZİN.....484

# ÖNSÖZ

DEDE KORKUT, hem bir bilge olarak kolca kopuz eşliğinde soyladığı "koşma"larıyla hem de bu soylamaların Oğuz toplum hayatına uygulaması olarak boyladığı "anlatma"larıyla her daim varlığını ve canlılığını hissettirmekte, sürdürmekte, yolumuza ışık tutmaya devam etmektedir. Her anlattığı "boy", her söylediği "soy"la birlikte ili, hanı ve töresiyle Türk de soylanıp boylanmaktadır. *Dede Korkut Kitabı*, Kalın Oğuz'un saymakla tükenmez vasfını beyan eden, Türklüğü kuran ve koruyan bir destan olarak yüzyıllar içinde kolca kopuzdan çıkmış, kılca kaleme aktarılmış, varlığını ve işlevini her dem taze kalarak sürdürmüştür. Bize düşen de bu "kadim hikâye"mizi kaldığı yerden alıp günün şartlarında anlamaya, anlatmaya gayret etmek; tarihsel ve coğrafi engel ve sınırlamaları aşarak bir "soy" bütünlüğünü inşa edip sürdürülebilir kılmaya çalışmaktır. Kısaca Dedem Korkut'un "soylu" geleneğine ve mirasına sahip çıkmaktır.

Dede Korkut üzerine araştırmalarım, 1994 yılında bilimsel bir toplantıda sunduğum bir bildiriyle başladı ve arkasından Ötüken Neşriyat'tan yayımlanan *Bir Destan Kahramanı Salur Kazan* adlı kitapla devam etti. O kitapta Salur Kazan'ın adına düzenlenmiş müstakil bir "destan" olması gerektiğini ileri sürmüştüm. Bugün mütekâmil ve müstakil bir "destan" sayılmasa bile bağımsız bir yazmada tek bir "boy" olarak onun hikâyesi ortaya çıktı. Oğuz Kağan ve benzerleri gibi destan kahramanı alplara has "ejderha öldürme" gibi başat bir motife yaslanan bu "boy"u, müstakil bir destanın çok önemli bir kısmı olarak da değerlendirebiliriz. Elbette Dedem Korkut ile ilgili araştırmalarımı, bugüne kadar olduğu gibi kısmet olursa bundan sonra da devam ettirme arzusundayım. Bu bağlamda yirmi beş yılı aşkın bir serüvenin sonunda biriken ve her biri bir yerde sunulmuş, çoğu bir bildiri kitabında yayımlanmış olan yazıları bir araya getirip kitaplaştırmak istedim. Bu kitaplaştırma isteğimi harekete geçiren sebeplerin başında elbette meslektaşlarımın ve öğrencilerimin ısrarlı talepleri gelmektedir. Ancak UNESCO tarafından 2019'un Dede Korkut Yılı olarak kabulü ve son zamanlarda sadece Türkoloji

gündemine değil ülke gündemine de giren ve benim de gayet yakından takip ettiğim üçüncü yazma, on üçüncü boy haberleri de bu süreçte etkili olmuştur. Ancak bu eserin hazırlığının, bu güncel ve hatta popüler çizgiye kayan gündemden çok daha önce başladığını da vurgulamam gereklidir diye düşünüyorum. Daha önce de belirttiğim üzere akademik hayatımın çok önemli bir dönemini ve boyutunu, son yazmadaki ifadeyle "Kalın Oğuz'un vasfı"na, yani *Dede Korkut* araştırmalarına tahsis etmiş bir akademisyen olarak popüler "risk" ve "rant" salınımına itibar etmeyi doğru bulmadığımı beyan etmeliyim.

Makale, bildiri, deneme, derleme gibi değişik türlerdeki yazılardan oluşan bu kitabın ortak paydası elbette ki Dede Korkut'tur. Kitapta toplam yirmi yedi yazı yer almaktadır. Biz, bu yazıları "On Üçüncü Boy" başlıklı ilk yazı dışında dört ana başlık altında topladık. "Araştırmalar Tarihi" başlığı altında yedi yazı yer almaktadır. Bu yazılar Dede Korkut geleneğinin en yaygın olduğu Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan'da yapılan araştırmaların tarihine dair bilgi ve değerlendirmeler içermektedir. "İçerik Çözümlemeleri" başlığı altında yer alan dokuz yazı ise *Dede Korkut Kitabı*'nın metniyle ilgili, yani metin merkezli yorum ve çözümlemelerden oluşmaktadır. Burada Salur Kazan'la ilgili makalemize de üçüncü yazı olarak yer verdik. Ancak son yazma ile birlikte Salur Kazan'la ilgili çalışmaların yeni bir boyut kazanacağı ve bizim de *Bir Destan Kahramanı Salur Kazan* (1997) adlı kitabımızı yeni bilgiler ışığında geliştirmemiz gerektiği açıktır. "Metinler Arası Araştırmalar" başlığı altında yer alan sekiz yazı Dede Korkut'un Türk kültürünün diğer şahsiyet ve eserleriyle ortak yönlerinin tespit edilip değerlendirildiği çalışmalardan meydana gelmektedir. "Derlemeler-Denemeler" başlıklı son kısımda ise sözlü kaynaklardan derlenmiş bir "Beyböyrek" hikâyesi üzerine kısa bir değerlendirme ve metni ile yine son yıllarda talep üzerine kaleme aldığımız bir deneme yazısı yer almaktadır. Tarih olarak son yazımız, *Dede Korkut Kitabı*'nın üçüncü yazması olarak 2019 yılında bulunup yayımlanan yazmayla ilgili Azerbaycan'da *Türkologiya* dergisinde yayımlanmıştır. Güncelliği gerekçesiyle bu kısa yazıyı herhangi bir başlık kullanmadan ilk yazı olarak koymayı uygun bulduk. Böylece diğer yazıların yaslandığı iki "nüsha" sınırlaması da aşılmış oldu. Bu yazılar, bir kitap bütünlüğü içinde toplanırken bazı müdahalelerimiz de oldu. Bunlardan birisi bazı yazıların başlıklarının ve kısmen içeriğinin değiştirilmesidir. Bir başka değişiklik ise her yazının ayrı kaynakçasını vermek yerine tek ve ortak bir kaynakça kullanılmasıdır. Eserin sonuna özel isimlerin ağırlıkta olduğu bir de dizin ekledik. Doğal olarak

*Dede Korkut Kitabı* metnindeki özel isimler, çokluğu ve sıklığı sebebiyle buraya alınmamıştır. Bildiri ve makalelerin kitap hacminde yayımlanmasında karşılaştığımız bir diğer problem ise tekrarlar meselesidir. Tekrar sayılabilecek ifadeleri mümkün olduğunca azaltmaya gayret ettik. Ancak yine de yazı bütünlüğünü bozmamak adına müdahale etmediğimiz bir kısım tekrarlarla karşılaşılabilecektir.

Her zaman Türk kültür tarihine dair nitelikli eserler yayımlamayı şiar edinmiş Ötüken Neşriyat'ın 2019 yılını Dede Korkut araştırmaları ve metin neşirleri açısından son derece verimli ve üretken geçirdiği malumdur. Bu çerçevede Ötüken Neşriyat'a ve değerli editörü Göktürk Ömer Çakır'a teşekkürlerimiz tabiidir. Ayrıca bu eseri gözden geçiren sevgili öğrencim ve meslektaşım Prof. Dr. Halil İbrahim Şahin'e de teşekkür ederim.

Her ne kadar söylense de Kalın Oğuz'un vasfı demekle tükenmez. Bu eser de Dedem Korkut misali Kalın Oğuz'un vasfını söylemeye kendi hâlince bir damla katkıda bulunursa yazarı kendini mutlu sayacaktır!

Ocak 2020
Ali Duymaz

“Soy çekerek söyleşti Dedem Korkut,
Kalın Oğuz’un vasfını der olsa, tükenir mi tükenmek yok!”

# ON ÜÇÜNCÜ BOY*

*Dede Korkut Kitabı*'nın "gizli" bir katmanı olduğu düşüncesi, görkemli Korkutşinas Kamal Abdulla'nın 1997 yılında Türkiye'de de basılmış olan *Gizli Dede Korkut* adlı eserinden bu yana yapılan araştırmalara yeni bir istikamet kazandırmıştır. Kamal Abdulla, *Gizli Dede Korkut*'u dilbilimsel, semiyotik ve hatta felsefi anlamda araştırırken bir de roman kaleme almıştır. Özgün adı *Yarımçık Elyazma* olup Türkiye Türkçesine *Eksik El Yazması* adıyla tarafımdan aktarılmış bu romanda Abdulla, eksik kalmış bir el yazması kurgusu üzerinden *Dede Korkut*'u roman diliyle tamamlama gayreti göstermektedir. Bilimsel nitelikli olmasa da Kamal Abdulla bu romanında, *Dede Korkut Kitabı*'nın bize söylediklerinden daha çok söylemedikleri, unutulmuşlukları olduğunu "ima" etmektedir.

*Dede Korkut Kitabı*'nın "nüsha" sayısının yetersiz olduğu, başka yazma ve boyların olduğu algısı bütünüyle haksız bir algı sayılmaz. *Dede Korkut* araştırmacılarını heyecanlandıran bu tür iddia ve rivayetler çoğunlukla araştırmacılar tarafından haklı bir heyecanla takip edilir. Ancak 1952 yılından bu yana sık sık bulunduğu rivayet edilen üçüncü "nüsha" rivayetleri bir türlü gerçeğe dönüşememiştir. Aynı şekilde başka boyların varlığı da söz konusu edilmektedir. Bu hususta sözlü derlemelere bağlı olarak Türkmen rivayetleri mevcuttur ve bunların önemli bir kısmı da yayımlanmıştır. Türkmenlerin Dede Korkut boylarının sayısını Oğuz boyları sayısına denk tutup yirmi dörde tamamlama gayreti bazı bilim adamlarınca kabul edilmiş bir yaklaşımdır. Ancak yazılı olarak bugüne dek gerek "nüsha" gerekse "boy" sayısını etkileyecek net bir eser ortaya çıkmamıştır.

Değerli meslektaşım Prof. Dr. Metin Ekici, bu hususta edindiği yazma ile ilgili ilk bilgileri paylaştığında temkinli bir heyecan duymuştum. Daha sonra Bayburt'ta düzenlenen Dede Korkut Sempozyumu'nda bu bilgileri bir bildiri ile bilim dünyasına duyurdu. Kitle iletişim araçları elbette konuyu "basın dili"yle farklı anlaşılabilecek boyutlarda haber yaptılar. Ancak gerek bildiriyi izleyen ve gerekse konudan başından beri haberdar olan ve yazmanın en azın-

* *Türkologiya,* 2019/2, s.99-102.

dan birkaç sayfasını görme şansına erişen birisi olarak *Dede Korkut* soylamalarının genişlemesi ve zenginleşmesi dışında Salur Kazan'ın ejderha ile savaşını konu alan yeni bir boyu müjdelemesi açısından söz konusu yazmayı değerli buluyorum. Çünkü 1997 yılında yayımlanan *Bir Destan Kahramanı Salur Kazan* adlı eserimde, "Biz bu 'ejder öldürme' motifini Salur Kazan'ın mütekâmil bir destanının kaybolmuş epizotlarından biri olarak değerlendiriyoruz." cümlesini kurmuşum. *Şecere-i Terâkime*'de Salur Kazan'ın tıpkı Oğuz Kağan gibi gökten inip insanları yutan büyük bir ejderhayı öldürmesi açık olarak "Seyyah Korkut" mahlaslı bir manzumede anlatılmaktadır:

*"Gök asmandan inüp geldi tinnin yılan*
*Her ademni yutar irdi görken zaman*
*Salur Kazan başın kesdi birmey aman*
*Alplar, bigler gören bar mu Kazan gibi?"*

*Dede Korkut Kitabı*'nda da;

*"Yedi başlu ejderhaya yetüp vardum*
*Heybetinden sol gözüm yaşardı*
*Hey gözüm namert gözüm muhannes gözüm*
*Bir yılandan ne var ki korhdun, dedüm"* (Gökyay 1973: 137).

şeklindeki soylama cümleleri iki eserin örtüşen noktalarıdır. Nitekim Orta Asya rivayetlerinden hareketle Aleksandr Grigorevich Tumanskiy'in 1896'da yazdığı satırlara dayanan Orhan Şaik Gökyay da Salur Kazan'ın ejder öldürmesiyle ilgili başka destanların bulunabileceğini ifade etmektedir (Gökyay 1973: CLXXI-CLXXIV). Demek ki "ejder öldürme" motifi veya epizotu, tamamlanmış bir "boy" olarak Salur Kazan'ın mütekâmil bir destanının kaybolmuş epizotlarından biri olarak değerlendirilebilir. Çünkü özellikle adı başlığa çıkarılmasında dolayı bir *Kazanname* niteliği taşıyan Vatikan yazmasında Salur Kazan'ın doğumu, çocukluğu ve gençliğinde gösterdiği kahramanlıklarla ilgili anlatmalar olması gerekirdi. Kısacası biyografisinde eksiklikler olması Salur Kazan için ancak bir unutulma, kaybolma veya ihmal edilme ile açıklanabilir. "Ejder öldürme", tıpkı *Oğuz Kağan* ve diğer destanlarda olduğu gibi ergenliğe geçişin, alplığın

ve nam almanın tescili olarak yorumlanır. Salur Kazan'ın ilk ve en önemli kahramanlığı da bu olması gerekir. Tıpkı Boğaç gibi…

Adı Koblandı Batır, Ak Köbek gibi Kıpçak sahası destanlarına da geçmiş olan Salur Kazan'ın Oğuzların teşekkül ettiği coğrafyadaki derin izleri, tarihin sonraki dönemlerinde oluşan bakış açısından geri plana itilmiş olmalıdır. Bu süreçte, bir "bilge" olarak "Dede Korkut" kimliği "alp"ı, yani Salur Kazan'ı arka plana itelemiş olmalıdır.

Bir de "üçüncü nüsha" meselesine temas etmek isteriz. Kanaatimce *Dede Korkut Kitabı*'nın Dresden ve Vatikan yazmalarına "nüsha" denmesi alışkanlığı, özellikle 13. hikâyenin yazılı metni bulunduktan sonra öncelikli bir konu olarak tartışılmalıdır. Çünkü Dresden ve Vatikan yazmalarının başlıklarından tutun içeriğindeki boyların seçimine kadar pek çok husus, bir bilinçli tercihin ipuçlarını barındırmaktadır. Nitekim Salur Kazan'ın müstakil bir destanının olması gerektiği düşüncesi ile bulunan 13. hikâye, bu yazmaların "nüsha" değil her birinin özgün bir "yazma" olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü "Salur Kazan'ın Ejderha Öldürmesi" boyunun yazma metninin ortaya çıkışı ve bu metnin önceki yazmalarda bulunmayışı, "nüsha" kavramını da tartışmaya açıcı bir yön taşımaktadır. Dolayısıyla son elde edilen yazmaya ancak "*Dede Korkut Kitabı*'nın Üçüncü Yazması" diyebiliriz. Elde edilen boyu da dil, üslûp ve tema bakımından rahatlıkla "On Üçüncü Dede Korkut Boyu" olarak niteleyebiliriz.

Bütün bu değerlendirmeler çerçevesinde "Türkistan Nüshası" olarak adlandırılan ve *Dede Korkut* soylamaları ile "Salur Kazan'ın Ejderha Öldürmesi"ni anlatan 13. boyu içeren yazmanın Türkiye ve Türk dünyası bilim âlemine hayırlı olmasını diliyorum. Yazmayı bilim dünyasına tanıtan Prof. Dr. Metin Ekici'yi de kutluyorum.

# ARAŞTIRMALAR TARİHİ

# TÜRKİYE'DE DEDE KORKUT KİTABI ÜZERİNDEKİ ÖNCÜ ÇALIŞMALAR VE BU ÇALIŞMALARIN GÜNÜMÜZ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

*Dede Korkut Kitabı*'nın bulunuşu ve bilim âlemine tanıtılışından bu yana 200 yıl geçmiştir. *Dede Korkut Kitabı* ilk defa Dresden Kraliyet Kitaplığı'nda Henricus Orthorius Fleischer tarafından bulunmuş, *Kitab-ı Dedem Korkut Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzân* başlığı taşıyan ve Dresden nüshası olarak adlandırılan bu yazma, bilim dünyasına ise 1815'de Heinrich Friedrich von Diez'in yayımladığı bir makale ile tanıtılmıştır. *Dede Korkut Kitabı* üzerindeki Türkiye'de yapılan ilk yayınlar ise bu tarihten yaklaşık 100 yıl sonraya tarihlenebilmektedir. Avrupa'da ve Rusya'da *Dede Korkut Kitabı* üzerinde özellikle başta Tepegöz olmak üzere *İlyada* ve *Odysseia* destanlarının motif benzerlikleri çerçevesinde çalışmalar sürerken Türkiye'de ancak II. Meşrutiyet'i müteakiben ve bilhassa Milli Edebiyat döneminde bazı "muallim"lerin dikkatleriyle eserden haberdar olunabilmiştir. Hemen hemen her edebiyatçının bir vesileyle ilgilendiği ve fakat sadece Kilisli Muallim Rifat Bilge'ye kısmet olan 1916'daki ilk *Dede Korkut* metin neşri, bu anlamda bir milat sayılabilir. Kilisli Muallim Rifat Bilge'nin *Dede Korkut Kitabı*'nı yayımlama süreci de dikkate değer bir serüven içermektedir. Ancak bu yayından hemen önceki veya eşzamanlı dikkatler, bazı kıyıda köşede kalmış yazı ve makalelere yansımış bilgiler de son derece önemlidir. Biz bu çalışmada, aradan yaklaşık 100 yıl gibi bir süre geçmiş olan ve özellikle *Yeni Mecmua* ve *Millî Tetebbûlar Mecmuası*'nda yayımlanan bazı yazı, makale ve kitaplardaki bilgiler çerçevesinde devrin anlayışını tespit etmeye çalışacağız. Muallim Cevdet'in "eğitimci" olarak, Ziya Gökalp'ın "sosyolog" olarak, Fuat Köprülü'nün de "edebiyat tarihçisi" olarak farklı disiplinler açısından *Dede Korkut Kitabı*'na bakışının "milli bir destan arayışı" ortak noktasında kesiştiğini söyleyebiliriz.

---

* Hacettepe Üniversitesi Geleneksel Müzik Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜGEM) ile Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi (YTSAM) tarafından düzenlenen "Uluslararası Dede Korkut Konferansı"nda (12-14 Ekim, 2015, Ankara) bildiri olarak sunulmuş olup basılmamıştır.

Milliyetçilik cereyanına bağlı olarak *Dede Korkut Kitabı*'nı bir *Şehname* veya *İlyada* olarak görme çabalarının arka planında elbette daha Tanzimat döneminde çeviriler yoluyla edebiyat âleminin tanımaya başladığı "epope" ve "esatir" kitaplarının varlığı da bir vakıadır. Sonuç olarak bu çalışmada Türkiye'de yapılan makale ve kitap hacmindeki ilk ve öncü çalışmalar ile bu çalışmaları kaleme alan ilk araştırmacılar hakkında derli toplu bilgiler verilip bu araştırmacıların görüşleri aradan 100 yıl gibi bir süre geçtikten sonra günümüz *Dede Korkut* araştırmalarının geldiği seviye çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Dede Korkut araştırmalarının, daha doğrusu *Dede Korkut Kitabı*'nın bulunuşunun 200. yılını idrak ediyoruz. Bu arada Fleischer, Von Diez gibi isimleri de bol bol telaffuz ediyoruz.[1] Haksız değiliz elbette, ancak bu kitabı biz bilim âlemine tanıtılışının üzerinden 101 yıl geçtikten sonra, başta Kilisli Muallim Rifat Bilge olmak üzere birkaç mütevazı aydınımız vasıtasıyla tanıdık ve *Dede Korkut Kitabı* bilim dünyamıza ancak bu şekilde girdi. Daha sonra ise bilhassa Orhan Şaik Gökyay ile Muharrem Ergin'in metin neşirleri ve inceleme kısımları, -eleştiri anlamında söylemiyoruz ama- ilk ve öncü çalışmaları gölgede bırakır gibi oldu. Özellikle 1916 ile 1938 yılları arasında Türkiye'deki araştırmaların göz ardı edildiğini ya da yeteri kadar değerlendirilmediğini düşünüyoruz. Hatta biraz daha ileri giderek sonraki araştırmacıların bu isimleri ve eserlerini, çağın şartlarını önemsemeden haksız eleştirilerle hırpaladığını dahi söyleyebiliriz. Oysa Dede Korkut araştırmalarının o günlerde mesele ettiği hususlar ile bugün tartıştığımız hususları karşılaştırmalı olarak ele alırsak araştırmalarımızda ne kadar yol aldığımızı da tayin edebiliriz. Türkolojinin temel kaynaklarına ve araştırmacılarına karşı duyduğumuz, müzmin hastalığımız olan ilgisizlik veya vefasızlık, bizleri en azından tekrarlara ve elbette sonucunda da "işlevsiz", "anlamsız" bir "unvan basamağı" ya da "üst yapı meşgalesi" haline gelmiş bir bilim anlayışına doğru itelemektedir.

Bu sebeple bu çalışma biraz da ilk ve öncü araştırmaların kimisi kıyıda köşede kalmış temsilcilerine vefa borcunun ödenmesi anlamında da değerlendirilmelidir.

---

[1] *Dede Korkut Kitabı*'nın Dresden yazmasının bulunması ve eser tavsifleri için bk. Sertkaya 2006: 8-11.

XV-XVI. yüzyıllarda Osmanlı devlet yapısının ve seçkinlerinin "yabancılaşma" veya "medenileşme" sürecine karşı bir akıncı-konargöçer duruşu veya direnişi olarak "yazılı" metinleriyle günümüze kadar ulaşabilen *Dede Korkut Kitabı*, Tanzimat'la birlikte başlayan ve kimine göre "epope", kimine göre "esatir", kimine göre de "milli destan" arayışının da öznesi haline gelmiştir. Önce Osmanlı'nın "fetret" devrinde köklere dönme ve Osmanlı'yı Oğuzluk/Kayılık boy mensubiyetiyle ihya çabalarının bir yansıması olarak "erken dönem kronikleri" şeklinde karşımıza çıkan bu çalışmalar, Osmanlı'nın yıkılış sürecinde de, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, daha doğrusu Osmanlı Devletinden umudun kesilmesiyle yepyeni bir millet ve devlet fikrinin temelini koyma işlevi üstlenmiştir. Başka bir ifadeyle söylersek özellikle II. Abdülhamit döneminde gördüğümüz "tarihsel" köklere yeniden dönüş, "Oğuzluk" ve "Kayılık" vurgusu; zamanla tıpkı *İlyada* ve *Şehname*'de olduğu gibi "her milletin bir milli destanı olur" fikrine hizmet edecek biçimde destan araştırmalarına doğru yönelmiştir. İşte burada karşımıza hem tarihsel metinlerde hem de destani metinlerde izleri aranan "Oğuzname" kavramı çıkmıştır. Daha başka bir ifadeyle Türk kimliğini, "Oğuzname" başlığı altında toplanan ve elde çok da fazla olmayan destani ve tarihî metinlerle oluşturma gayretleri görülmeye başlamıştır.

Tanzimat'la birlikte aydın kesimde başlayan epope ve esatir ilgisi, önce tercümelerle belirli bir yol almıştır. Daha sonra özellikle Milli Edebiyat devrinde "bizim neden bir epopemiz, *Şehname*'miz, *İlyada*'mız yok?" sorusuyla bir arayışa evrilmiştir. Zamanla ise bu konu, özellikle Avrupa'daki Türkoloji çalışmaları ve bulunan yeni eserlerin tanınmaya başlamasıyla somutlaşarak "Oğuzname" arayışına dönüşmüştür. Bu arayışta artık ümit kesilen Osmanlı İmparatorluğunun öncesine dair araştırmalar yapma merakı da etkili olsa gerektir. Kısacası pek çok sebep ve süreç neticesinde bir "milli destan" arayışı çeşitli eserlere hep bu gözle bakmayı da gerekli kılmıştır.

## *Öncü Bir Kurum ve Dergisi: Asar-ı İslamiye ve Milliyye Tetkik Encümeni ve Millî Tetebbular Mecmuası*

Türkiye'de *Dede Korkut Kitabı*'nın ilk metin neşri olan Kilisli Muallim Rifat Bilge neşrine geçmeden önce hem bu neşri hazırlayan hem de genel Türk dili yadigârlarıyla birlikte Dede Korkut üzerine ilk araştırmaların zeminini teşkil eden bir kurum ile bu kurumun yayın organından bahsetmek yerinde olacaktır. O dönemin Maarif Nazırı, yani Milli Eğitim Bakanı Ahmed Şükrü Bey'in girişimleriyle 10 Mart 1331 (23 Mart 1915) tarihinde kurulan Asar-ı İslamiye ve Milliyye Tetkik Encümeni veya kısa adıyla Encümen-i Tetkik, İslam medeniyeti ve Türk kültürüyle ilgili din, ahlak, hukuk, iktisat, dil, sanat, bilim, sosyoloji alanlarında araştırmalar yapmak ve bu araştırmaları yayımlamak maksadıyla iki ayda bir *Millî Tetebbular Mecmuası*'nı yayımlamayı hedef almıştır. Bu encümenin üyeleri Ahmed Ağaoğlu, Halim Sabit (Şibay), Ziya Gökalp, Köprülüzade Mehmet Fuat, Mustafa Şeref, Hüseyinzade Ali, Şemseddin (Günaltay), Ali Emiri Efendi ve Yusuf Kemal (Tengirşenk) idi. Bu heyete İsmail (Saib Sencer), Şerafeddin (Yaltkaya), Kilisli Rifat ve Milli Eğitim Bakanı Ahmed Şükrü Bey de katılmıştır. 22 Mart 1331'de (4 Nisan 1915) ilk toplantısını yapan encümen, daha sonra Dârülfünun'da kendisine ayrılan özel dairede her hafta düzenli biçimde toplanmıştır. *Millî Tetebbular Mecmuası* ise Mart/Nisan 1331 - Teşrinisani/Kânunuevvel 1331 (Mayıs/Haziran 1915 - Ocak/Şubat 1916) tarihleri arasında ikişer aylık olarak beş sayı çıkabilmiştir. Dergi, Matbaa-i Âmire'de basılmış, kaliteli baskısı ve dolu içeriğiyle süreli yayınlar içinde özel bir yer edinmiştir. Dergide Fuat Köprülü, Ziya Gökalp ve Rauf Yekta'nın alanlarının öncüsü sayılan makaleleri yayımlanmıştır.[2]

[2] *Millî Tetebbular Mecmuası*'nda ileride çok sayıda çalışmaya kaynaklık, yol göstericilik edecek önemli makaleler neşredilmiştir. Bunların başlıcaları arasında Köprülüzade Mehmet Fuat'ın "Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe", "Türk Edebiyatının Menşei", "Selçukîler Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti"; Ziya Gökalp'ın "Bir Kavmin Tedkikinde Takip Olunacak Usul" ve "Eski Türklerde İçtimaî Teşkilâtla Mantıkî Tasnifler Arasında Tenâzur"; Rauf Yektâ'nın "Eski Türk Mûsikisine Dair Tetebbûlar: Kök'ler" ve "Eski Türk Mûsikisine Dair Tarihî Tetebbûlar: Türk Sazları" vardır.

Asar-ı İslamiye ve Milliyye Tetkik Encümeni kurulduğunda ve *Millî Tetebbular Mecmuası* yayımlanmaya başladığında henüz *Dede Korkut Kitabı* Türkiye'de yayımlanmamıştır. Muallim Cevdet, *Dergâh* dergisindeki yazısında *Dede Korkut Kitabı*'nın bir el yazma nüshasının Dresden Kütüphanesi'nde Flaşer (Fleischer) koleksiyonu arasında 82 numarada varlığından bahsederken dipnot düşerek *"Âsâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tedkik Encümeninin istinsah ve tab ettirdiği eser, bu eserdir."* demektedir (M. Cevdet 1921). O halde *Dede Korkut Kitabı*'nın basımı işini bu encümenin doğrudan görev edindiği anlaşılmaktadır.

Kayda değer ikinci bir husus ise Ziya Gökalp'ın *Millî Tetebbular*'da çıkan uzun makalelerinde "Oğuzname" adı altında Bamsı Beyrek gibi *Dede Korkut* tiplerinden bahsetmesidir. Bu yazıların kaynaklarına baktığımızda ise yabancı eserler karşımıza çıkmaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere Kilisli Muallim Rifat neşrinden hemen önce yabancı kaynaklardan da olsa *Dede Korkut Kitabı*'ndan en azından aydın kesim haberdardır. Tabii ki burada Wilhelm Barthold'un çalışmalarının ayrı bir önemi vardır. Çünkü encümen üyeleri birçok kaynağa olduğu gibi Barthold'a da ulaşmış durumdadırlar. Bu durumu yazılarında da kaynak olarak zikretmektedirler. Bu arada Muallim Cevdet'in Azerbaycan'da Füyuzat Mekteplerinde öğretmenlik yaparken bir dostuyla Moskova'ya giderek Tolstoy ve Barthold'la da tanıştığını da not etmeliyiz (Ercilasun 2003; Ergin 1937).

Dolayısıyla Türkiye'de *Dede Korkut* araştırmaları tarihini Kilisli Rifat Bilge'nin *Dede Korkut*'u yayımlama tarihi olan 1916'dan bir yıl önce, yani Encümen-i Tetkik'in kuruluşu ve *Millî Tetebbular Mecmuası*'nın yayın tarihi olan 1915 tarihiyle başlatmak doğru olsa gerektir.

## *Öncü Araştırmacılar*

### 1. Ali Emiri

Aslında *Dede Korkut* araştırmalarında, doğrudan ilgili bir çalışması olmamakla birlikte Ali Emiri Efendi'nin hakkını da teslim etmek gerekir. Çünkü *Dede Korkut Kitabı*, kataloglarda ilk önce Ali Emiri Efendi'nin dikkatini çekmiş, başkanı olduğu Asar-ı İslamiye ve Milliyye Tetkik Encümeni ve bu encümenin bağlı olduğu Maarif

Nezareti vasıtasıyla Berlin'deki kopyanın fotoğraflarını getirtmiştir (Gökyay 1938: 3; Gökyay 1973: VIII). Burada Ali Emiri hakkında biraz daha geriye giderek bazı bilgiler vermek istiyoruz:

Vefa İdadisinde hocalık yaparken Asar-ı İslamiye ve Milliyye Tetkik Encümeni üyeliğine getirilişiyle (4 Nisan 1915) Türklüğü ilgilendiren kaynak eserlerin bir kısmı onun vasıtasıyla bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bunlar arasında Ali Emiri'nin bulduğu ve Kilisli Rifat'ın yayımladığı *Dîvânü Lugati't Türk* vardır. Ayrıca Ali Emiri'nin "Oğuzname" diye nitelediği *Câm-ı Cem-Âyin* adlı eser de onun tarafından yayımlanmıştır. Ali Emiri, bu eserin ön sözünde 1314 senesinde Yanya vilayetine bağlı Ergeri sancağının Delvine kazasına uğradığında elde ettiğini söylediği Bayatlı Mehmed oğlu Hasan'ın *Câm-ı Cem-Âyîn* adlı eserini 1331 (1915) yılında yayımlamıştır.[3] Bu ön sözde onun verdiği bilgiler, "Oğuzname" arayışı hakkında ayrıntılı bilgiler verici mahiyettedir:

> *"Lâkin bu kitabı Şehzade Cem Hazretlerinin emriyle 886 tarihinde telif etmiş olmakla tarih-i tahriri itibariyle anlardan mukaddemdir. Ve andan mukaddem Âl-i Osman silsilesinden bahseden bir tarihimiz henüz görülmemiştir. Hususiyle kitabın mehaz gösterdiği Oğuznâme'nin kadim Türk tarihi olması ve bâlâda isimlerini beyan eylediğimiz Osmanlı tarihleri 'Oğuznâme'den bahsetmediklerine nazaran anı görmedikleri müstedel bulunmakla beraber el-hâletühâzihi 'Oğuznâme'nin elde edilememesi, 'Câm-i Cem Âyîn'in kıymetini tezâuf ettirir."*

Bu ifadelerin dipnotunda Ali Emiri, Necib Asım'ın da aynı arayışta olduğunu belirten şu satırları kaleme alır:

> *"Müvereh-i şehîr Necib Âsım Beyefendi Hazretleri 1325 senesinde tab' ü neşre başladıkları Târîh-i Umumî'nin dördüncü sahifesinde 'Oğuznâme'nin hâlâ mevcûd olmaması hakkında şu ibareyi tahrîr*

[3] Hasan Bin Mahmut Bayatî, *Nevâdir-i Eslâf Külliyatı: Câm-ı Cem-Âyin İsmiyle Silsilenâme-i Selâtin-i Osmânî*, Tarih-i Telifi: 882, Naşiri: Ali Emiri, Dersaadet 1331: Kader Matbaası. Eseri daha sonra Fahrettin Kırzıoğlu sadeleştirmiş ve Atsız tarafından hazırlanan diğer dört Osmanlı kroniğiyle birlikte yayımlanmıştır: *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul 1949, Türkiye Yayınevi.

# İÇERİK ÇÖZÜMLEMELERİ

# DEDE KORKUT KİTABI YAZMALARINDA BAŞLIK-İÇERİK İLİŞKİSİ*

*Dede Korkut Kitabı*'nın mevcut iki yazmasının başlık olarak kabul edilen metinleri birbirinden birçok yönden farklılıklar gösterir. Dresden yazmasının başlığı "Kitab-ı Dedem Korkut Alâ Lisan-ı Taife-i Oğuzân" iken Vatikan yazması "Hikâyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Gayri" şeklindedir. Bu iki farklı başlıktan hareketle, özellikle "kitap" ve "name" sözleri ile şahıs adı olarak "Dede Korkut" ile "Kazan Beg"in anılmaları üzerinden birtakım yorum ve değerlendirmeler yapmak mümkündür. Öncelikle her iki yazmanın içeriğiyle başlıkları arasındaki ilişkiler temelinde başlıklardaki "name", "hikâyet" ve "kitap" sözlerinin bilinçli bir tercih ile kullanılmış olup olamayacağı tartışılacaktır. Dede Korkut ile Kazan Beg'in adlarının ve kimliklerinin öne çıkarılmasının arka planında yer aldığı düşünülen kimi sebepler, her iki başlıkta ve metin muhtevasında ortak olan Oğuzluk paydasının dil, kişi ve kavim adı gibi farklı anlamlara gelebilecek şekilde yoruma açık olması gibi hususlar geniş bir çerçevede değerlendirilecektir. Kısacası bu çalışma, bugüne dek pek üzerinde durulmamış olan *Dede Korkut Kitabı*'nın başlıkları konusundaki görüş, yorum ve değerlendirmelerimizi içerecektir. Amacımız genellikle "eksiklik" olarak açıklanmaya çalışılan boy sayısının nedenlerine ve yazmalara alınan boyların tercih ediliş sebebine yeni bir yaklaşım getirebilmektir. Böylece sözlü destan ve yazma kitap/name geleneği arasındaki ilişki ve geçişlere, yani sözden yazıya geçme klişesiyle yapılan tanımlamalara dair yeni yaklaşımlara kapı aralanması ve *Dede Korkut Kitabı* yazmaları için çoğunlukla tercih edilen "nüsha" sözü kullanımının da bu bağlamda tartışmaya açılması gündeme gelebilecektir.

Türklerin tarihsel maceralarına eşlik eden coğrafya değişiklikleri ve bu değişimlerin sonucunda din ve medeniyet merkezleriyle gelişen ilişkileri, intibak kabiliyetlerini geliştirdiği gibi öz kimliklerini

* Bayburt Üniversitesi, Türk Dil Kurumu ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nca ortaklaşa düzenlenen "Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu"nda (25-27 Nisan 2019 - Bayburt) bildiri olarak sunulmuş olup basılmamıştır.

koruma konusunda bir çekirdek yapının da sağlamlığını ve mukavemetini sağlamıştır. Türkistan bozkırlarında doğan Türk kavminin, bilinen tarih itibarıyla Uygurlardan başlayan din ve medeniyet merkezleriyle ilişkileri, bir "yabancılaşma" süreciyle yok olma tehdidini beraberinde getirirken yok olmadan intibak edebilme ve birlikte yaşayabilme tecrübelerini de oldukça geliştirmiştir. Türklerin İslamiyeti kabulleri sürecinde doğan ve çeşitli Türk zümrelerince büyük kabul gören "tasavvuf" anlayışı hem intibak yeteneklerini hem de dinin kavim kimliğini yok etme sürecine karşı çekirdeksel bir direnişi bünyesinde barındırır. Sadece "din"in iktibas edildiği merkezlerle değil, "medeniyet" merkezleriyle de ilişkiler aynı eksende yürümüştür. Bu bağlamda "yazılı" kültürleri gelişmiş olan Fars kültürü ve medeniyeti karşısında da Türklerin aynı intibak ve direnci birlikte gösterdiklerini söyleyebiliriz. Zaman zaman kimliklerini kaybetmek gibi süreçler yaşanmışsa da bu durum, sürekli ve kronik bir hal almamıştır. Türk sözlü bozkır kültürünün, İslamiyet, Budizm-Maniheizm, hatta Hıristiyanlık ve Musevilik gibi "yazı" ve "kitap" eksenli yapılarla temasları ile yine büyük ölçüde "din"in taşıyıcılığındaki Fars ve batı medeniyetleri karşısındaki tutumları da aynı kapsamda değerlendirilebilir. Bu din ve medeniyet etkileşimleri sürecini enine boyuna değerlendirmek çalışmamızın konusu değildir. Ancak konumuz olan *Dede Korkut Kitabı*'nın çeşitli tarihsel dönemlere işaretlenen din ve medeniyet merkezli etkileşim ve dönüşümler eksenindeki yerine dair bazı değerlendirmeler yapmak da kaçınılmazdır.

*Dede Korkut Kitabı*'nı oluşturan epik/destani hikâyelerin teşekkül tarihi ve coğrafyası üzerinde çeşitli görüşler mevcuttur. Kabaca iki tarihsel tabakadan bahseden araştırmacılar, bu tabakaların kuzeyden gelen göçer hayvancı Türkler ile güneydeki tarım merkezlerine yakın yaşayan Türklerin medeniyet farkının doğurduğu iç çatışmalardan ortaya çıktığı fikrindedirler. İlk tabaka olarak XI. yüzyıla tarihlenen ve Hazar'ın doğusunda gerçekleşen bu dönemin bir benzeri de Anadolu coğrafyasında oluşmuştur. XV-XVI. yüzyıllarda Anadolu içlerinde "kâfir" derebeylerine karşı akınlarla yurt açma/tutma/edinme amaçlı bir mücadele veren Oğuzlar, dünya şartlarına bağlı olarak Osmanlı Devletinin yapısal değişime gitme zorunda kalışıyla birlikte işlevsizleşmeye başlamışlardır. Yerleşik hayatın ve tarımsal

üretimin yaygınlaşması ile Osmanlı devlet hazinesi, kâfir illerine akınlardan elde edilen ganimet ve haraçlarla dolmak yerine vergi sistemine dönmek durumunda kalmış, payitaht İstanbul, merkezi otoritenin her anlamda egemenliğini sağlama kaygısına düşmüştür. Gabriel de Tarde'den Ziya Gökalp'ın aktardığı cümleler bu durumu açıklama noktasında son derece çarpıcıdır: *"Feodalizm devrinde şan, zadegân sınıfındadır. Hükümdarlık teşekkül ettikten sonra şan payitahtta tecelli eder. Şan ve icaz milletin içtimaî vicdanının mihek ve miyarıdır."* (Gökalp 2014b: 63). Başkent olan İstanbul, Roma mirasıyla birlikte kısa süre içerisinde İslam hilafetinin de simgesi olmuştur. Medeni miras ile birlikte dinî kutsiyet merkezi haline gelen İstanbul, bir diğer yönden Türklerin de hakanlık merkezi konumunu korumaktadır. Bu değişik otorite simgeleri, elbette zamanla dil, edebiyat ve sanat ürünlerinin tamamına sirayet ederek yeni bir "medeniyet halitası" oluşturacaktır. Nitekim *Dede Korkut Kitabı*'nda sosyal iş bölümünü işaret eden "bezirgân"ların, geç ve güç bir oğlu olan Pay Püre Bey tarafından Rum ili İstanbul'dan *"dan dansuh ala yahşı armağanlar"* (Ergin 1994: 117) getirmeye gönderilişi böyle bir icaz (prestij) manzarasının Oğuzlara pek de uzak olmadığını gösterir.

Her iki tarihsel tabakada da sözlü geleneğin yaratıp ürettiği ve aktardığı epik metinlerin, evrensel nitelikli din ve medeniyet yayılımının en temel aracı olan yazıya ve kitaba geçirilmesini zorunlu kılan bir durum söz konusudur. Burada da iki seçenek vardır. Birincisi sözlü destan geleneğini milli bir "name" haline dönüştürmüş olan Fars geleneğidir ki *Şehname*'nin alt yapısındaki İran-Turan mücadeleleri Fars kavminin millet oluşundaki temel çatışma zeminini teşkil etmiştir. Türklerin ise Uygur harfli *Oğuz Kağan Destanı*'nda tezahür etmiş olan ve "ata-kahraman" eksenli bir sentezleme tecrübesi de zaten mevcuttur. Başka bir ifadeyle Maniheizm merkezli tarım medeniyeti karşısında tutunmanın tarihsel belgesi olarak *Oğuz Kağan Destanı* sözlü ve yazılı iki kulvarda yürüyüşüne devam ederek belleklerdeki yerini korumaktadır. Bir çeşit uyarlama veya yeniden üretme, meseleyi çözmeye yetecektir. Bu seçenek, sözlü Türk destan geleneğinin yazılı hale getirilmesinin önemli ve yaygın yöntemlerinden birisi olarak "destan"ın "name"ye dönüşümü, yani "namecilik" yöntemi olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki bunun "dil"i dahi değiştirilmiş bir örneği olarak Reşidüddin

*Oğuzname*'si kabul edilebilir. Bu yöntemde zaten sözlü gelenekte çokça üretilmiş olan kahramanların çekirdek maceraları, bir önder şahsiyet etrafında toplanacak ve bu "hamasi" hikâyelerden o şahsın ve kavminin "asilzade" sınıfı üretilecek, bu maceralar bir şanlı tarih olarak ozanlarca anılıp aktarılacaktır.

Diğer bir seçenek ise Asya bozkırlarında Arap akınlarıyla sık sık karşı karşıya geldikleri ve henüz yaşam biçimi anlamında hazır olmadıkları için kitleler halinde kabul edemedikleri İslam dini merkezli "kitap" anlayışıdır. Kitap sözünün "prototip"i *Kur'an-ı Kerim*'dir, evrensel ve vahyî bir metin olarak "peygamber"e indirilmiştir. *Kitap*'ta ve kitabın indiği peygamberin örnek hayatında asilzadelik, kahramanlık, kavim asabiyesi gibi destani kavramların yerine ahiret inancına yönelik ahlaki erdemler, kısaca "takva" önerilmektedir. Peygamber, model bir insan olarak "kahraman" değildir. Bu çerçevede "kitap"lar ancak model insan olarak peygamber halifesi sayılan "evliya" mertebesine yükselmiş "bilge"leri esas almak durumunda kalırlar. Bu bağlamda *Dede Korkut*'un Mukaddime'deki kimliği ve Dresden yazmasının başlığı dâhil bütününde etkin bir bilge rolü üstlenmesi daha açık biçimde anlaşılabilir. Nitekim *Dede Korkut*'ta geçen "hüner" sözü dünyevi ve tabii ki bir maişet kaynağı olarak da geçerli olan avcı, göçer hayvancı ve akıncı insanı öne çıkarırken "erdem" sözü ise "cömertlik" başta olmak üzere ahlaki ilkeleri esas alır. *Dede Korkut Kitabı*'ndaki insan modeli bu çerçevede iki yönüyle, yani kılıcı ve sofrasıyla ele alınır ve topluma sunulur. Elbette "cömertlik" kavramının sadece dinî ve ahlaki bir ilke olmadığını, mitolojik kökenlerinin varlığını da kaydetmeliyiz. Ancak İslamiyetin konukseverlik ve cömertlik gibi erdemleri telkin ve teşvik ettiği gerçeğini de unutmamalıyız.

## *Kitap ve Name*

*Dede Korkut Kitabı*'nın türünü niteleyen iki ayrı kavram, iki ayrı yazmanın başlığına da yansımıştır. Bunlardan ilki "kitap", diğeri ise "name" sözleridir. Ancak öncelikle genel olarak "kitap" kavramının ne ifade ettiği üzerinde Gökalp'ın Tarde'den aktarımlarla zenginleştirdiği görüşlerini alıntılamak istiyoruz:

# METİNLER ARASI ARAŞTIRMALAR

# ORHUN YAZITLARINDAN DEDEM KORKUT'A "ALP"VE "BİLGE" TİPOLOJİSİ*

Göktürklerin, Orhun Yazıtları'nda "kendi halkım" olarak tarif ettikleri ve "gök ile yer arasındaki karışıklık" gibi soyut bir nedenle düşman olup bir yılda beş kez savaştıkları Oğuzlar ile ya da onların "son kitabı" *Dede Korkut Kitabı* ile aralarındaki ortak insan tiplemelerinin başında "alp" ile "bilge" tipleri gelir. Özel isimlerin başına unvan olarak getirilen, "edgü", insanları nitelemek için "epitet" olarak kullanılan "alp" ve "bilge" sözleri, başta kağanlar olmak üzere Türk kültüründe model insanların niteliğini belirleyici sözlerdir. Aslında Türk kültürünün çağlar boyu varlığını ve sürekliliğini sağlayan temel insan tipleri de "alp" ve "bilge"lerdir. "Yerleşik hayat" tarzına dair kodları yüksek seviyede olan Göktürkler ile Anadolu içlerinde XVI. yüzyıla kadar "konar-göçerliği" temsil eden Oğuzlar-Türkmenler arasında savaş gibi temasların yanı sıra coğrafya, tarih, etnoloji ve medeni seviye gibi alanlarda pek çok farklılıklar mevcuttur. Ancak tarih, coğrafya ve medeniyet düzeyi değişimlerine karşı Türk kültürünün sürekliliğini ve müşterek kodlarını koruyan temel değerler ve kavramlar da mevcuttur. Orhun Yazıtları'nda "güç, zor" ve "yiğit" anlamları taşıyan "alp" sözünün *Dede Korkut Kitabı*'nda "kılıç" simgesi altında daralarak "savaşçı" kişiler için kullanılan bir kavram haline geldiği görülür. Orhun Yazıtları'nda devlet teşkilatının gelişmişliği çerçevesinde özel bir görev alanına ait kavram olarak karşımıza çıkan "bilge" sözü ise konar-göçer Oğuzlarda en yüksek temsilini Dede Korkut'un şahsında bulur. "Tanrısal" töre ilkelerinin üreticisi ve denetleyicisi işleviyle her iki metinde de ortak olarak karşımıza çıkan "bilge" tipler, toplumun ortak aklı ve vicdanı şeklinde tecelli ederler. Devletin ve devleti temsil eden kağanların il üzerinde iktisadi otoritelerini temin edici işlevi olan "erdem", yani açları doyurup çıplakları donatma eylemi de yine ortak davranış kodlarının başında gelir. Bu çalışmada müşterek kültürel kodların-

* Köktürk Yazısının Okunuşunun 125. Yılında Orhun'dan Anadolu'ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu 1-7 Haziran 2018 Ulanbator-Moğolistan Bildiriler Kitabı 1.Cilt, Editörler: Şaban Doğan-Melis Sezen Güneş, İstanbul 2018, Kesit Yayınları, s. 664-675.

dan ikisi olan "alp" ve "bilge" kavramları ve bu kavramlar etrafında oluşan değerler manzumesi, kültürel akış içinde değişimleriyle birlikte ayrıntılı ve karşılaştırmalı olarak ele alınacak, günümüz "kültür muhiti"nde yeni bir tip/model insan teklifi için değerlendirilebilecek nitelikler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bozkır eksenli Türk kültürünün temel kavramları arasında "kut, il, törü/töre, erdem" gibi değer ifade eden sözlerin yanı sıra bu değerlerle ilişkili olarak "alp, bilge, kağan" gibi unvan ve görev tanımlayan ya da özel ad olarak kullanılan ifadeler de vardır. Milli kimliğin bilinçaltını oluşturan mitik dönem ile tarihsel bilinci oluşturan epik dönemi bozkırda tecrübe etmiş olan, bu tarihsel zemin ve süreçte kültürel ve siyasi manada Türk adını yoğuran Asya bozkırlarının en büyük devletlerinden birincisi Göktürklerdir. Göktürklerin de özellikle Bilge Kağan, kardeşi Kül Tigin ve vezir Tonyukuk tarafından idare edilen dönemidir. Geniş ve engebesiz bir coğrafi mekân olan bozkırda özgür kavimler ve kabileler halinde yaşayan, çoğunlukla aralarındaki savaşlarla olsa da iletişim ve etkileşim halinde olan ve bu mücadelelerle Çin merkezli siyasi, Budizm merkezli dini "öteki" algısından hareketle "dil" ve "töre" merkezli özgün bir kimlik oluşturma çabası içinde olan ve büyük kısmı bugün Türk dediğimiz sözün etrafında toplanan bu toplulukları, bir devlet ve töre çatısı altında bir araya getirme, yani il etme başarısı da büyük oranda Göktürklere kısmet olmuştur. Nitekim Türk adının görüldüğü ilk yazılı belgenin Orhun Yazıtları olması da boşuna değildir. Göktürk kağan ve vezirlerinin bu başarısının tarihsel öyküsü, Orhun vadisindeki "bengü taş"lara kazınmış, günümüze siyasi bir miras ve nasihatname olarak yazılı halde bırakılmıştır. Birçok açıdan çok değerli malzeme barındıran bu taşlar, genellikle ve öncelikle dil açısından çözümlenmesi ve anlamlandırılması çalışmalarıyla gündemi işgal etmiş, tarihçiler tarafından da somut belgeler olarak dikkate alınmıştır. Ancak Orhun abidelerinin aynı zamanda siyasi, idari, hukuki, ekonomik, edebi, kültürel belgeler olduğu ve yapılacak çalışmaların bu yöne doğru yoğunlaştırılması ve derinleştirilmesi gerektiği de açıktır.

Biz bu araştırmamızda, Göktürklerin bozkırdaki siyasi, idari, medeni ve kültürel boyutta egemen oluşlarının arka planında yer aldığını düşündüğümüz iki insan tipolojisinin tarihsel süreklilik

bağlamında Anadolu'ya, *Dede Korkut Kitabı*'na kadar uzanan serüvenine dair tespit ve değerlendirmeler yapmak amacındayız.

Orhun Yazıtları'nda birkaç yerde tekrar edilen benzer biçimde kurulmuş niteleme cümleleri vardır. Bu cümlelerden ikisi *"bilge kağan ermiş, alp kağan ermiş"* veya *"bilge ermişerinç, alp ermişerinç"* şeklindedir. Daha ziyade kağan, vezir ve komutanlar için kullanılan bu cümlelerin çevirileri "akıllı hakanlar imiş, cesur hakanlar imiş" ve "akıllı imişler şüphesiz, cesur imişler şüphesiz" şeklinde yapılagelmiştir. Şüphesiz anlamlandırma açısından bu çeviriler üzerinde tartışılabilir. Ancak çeviri üzerinde tartışmak yerine kavramsal yorum ve değerlendirmelerle konuyu genişletmek ve derinleştirmek daha yerinde bir tutum olsa gerek. Bu çerçevede Orhun Yazıtları hususunda metin kaynağı olarak Muharrem Ergin ile Talat Tekin'in eserlerini esas alarak tespit ve değerlendirmeler yapmak istiyoruz.

Bilge ve alp sözleri, Orhun Yazıtları'nda unvan olarak kullanılmasının yanı sıra isim veya isimlerin başına getirilen bir sıfat/epitet mahiyetinde de kullanılmıştır. Zaten eski dönem kişi adlandırmalarında unvan veya epitetler ile özel adların ayrı ayrı kabulünde kimi sorunlar yaşanması her zaman mümkündür. Bu açıdan biz öncelikle sıfat/epitet veya bir kişilik değeri olarak gördüğümüz sözleri değerlendirip daha sonra bunların kişi adlarına yansıyışını ele almak istiyoruz.

## *Alp / Alpagu / Alp Şalçı*

Ele aldığımız kavramlardan "alp" sözünün üzerinde şimdiye dek çok durulduğu için (Bkz. Duymaz 1999a; Duymaz 2000) kısaca anlamına temas etmek istiyoruz. Muharrem Ergin, eserinin sözlük kısmında "alp" sözüne *"alp, kahraman cesur, yiğit; zor, çetin, sert, müthiş"* anlamlarını verirken aynı anlam çerçevesi içinde yer alan "alpagu/alpagut/yılpagu" sözlerini ise *"yiğit, kahraman, tek başına düşmana saldıran, yakalanmayan asker, subay, bir subay rütbesi"* şeklinde anlamlandırmıştır (Ergin 2011: 83). Talat Tekin de "alp" sözüne *"yiğit, cesur; zor"* anlamlarını vermiş; yazıtlarda "alp" sözüne koşut olarak geçen "alpağu" veya "yılpağut" sözlerini ise *"cesur savaşçı, yiğit savaşçı"* şeklinde çevirmiştir (Tekin 1998: 97). Ziya Gökalp, "fıtrî kahramanlar" olarak nitelediği "alplar"ı *"onlar, şanlı emirlerden olan kahramanlardır"*;

"alpagutlar"ı ise *"alplar içinde temeyyüz eden bir nevi kahramanlardır"* şeklinde tarif etmektedir (Gökalp 2015a: 280). Alp, bozkır kültürünün savaşçı tipi olarak yazıtlarda hem "bahadır, yiğit" anlamıyla hem de kağanların önde gelen bir sıfatı olarak "bilge" sözüyle birlikte kullanılmıştır. Yazıtlardan birkaç örnekle konuyu açıklayalım:

Talat Tekin'in "cesur" anlamı verdiği ifadeler şöyledir:

Bilge Kağan Yazıtı'nda İstemi ve Bumin Kağanlardan söz edilirken onların bilge ve alp oldukları vurgulanır: *"Bilge kağan ermiş, alp kağan ermiş (Akıllı hakanlar imiş, cesur hakanlar imiş) / (Buyrukı yeme) bilge ermiş erinç, alp ermiş erinç ((Kumandanları da) akıllı imişler şüphesiz, cesur imişler şüphesiz)"* (Tekin 1998: 62-63).

Kül Tigin Yazıtı'nda Bilge Kağan halkını Çinliler hakkında uyarırken *"Edgü bilge kişig, edgü alp kişig yorıtmaz ermiş (İyi (ve) akıllı kişileri, iyi (ve) cesur kişileri ilerletmezler imiş)"* (Tekin 1998: 36-37, 56-57) demektedir. Ergin çevirisi ise şöyledir: *"İyi bilgili insanı, iyi cesur insanı yürütmezmiş"* (Ergin 2011: 4-5).

Bir diğer bilgiye göre sadece kağanların alp ve bilge olmaları yeterli görülmez, buyruklarının da aynı niteliklere sahip olması beklenir: *"Bilge kağan ermiş, alp kağan ermiş; buyrukı yeme bilge ermiş erinç, alp ermişerinç (Onlar) akıllı hükümdarlar imiş, cesur hükümdarlar imiş; (emirleri altındaki) kumandanları da akıllı imişler şüphesiz, cesur imişler şüphesiz)"* (Tekin 1998: 38, 39). Ergin çevirisi: *"Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş. Buyruku yine bilgili imiş tabii, cesur imiş tabii. Beyleri de milleti de doğru imiş"* (Ergin 2011: 8-9).

İlteriş Kağan'ın alp ve bilge oluşunun sonuçlarını anlatan ifadeler de şöyledir: *"İlteriş Kağan bilgesin üçün, (G 5) alpın üçün, Tabgaçka yeti yiğirmi süngüşdi, Kıtayka yeti süngüşdi, Oğuzka beş süngüşdi (İlteriş Kağan akıllı olduğu için, cesur olduğu için, Çinlilerle on yedi (kez) savaştı, Kıtaylarla yedi (kez) savaştı, Oğuzlarla (da) beş (kez) savaştı)"* (Tekin 1998: 92-93).

Göktürklerin kimi düşmanlarını da "alp" olarak niteledikleri görülür: *"Alp er bizinge teğmişerti (Cesur erler bize hücum etmişler idi)"* (Tekin 1998: 48-49). Ergin, "alp" sözüne burada "kahraman" manası verir: *"Kahraman er bize hücum etmişti"* (Ergin 2011: 22-23). Aynı şekilde Tonga Tigin yuğunda düşmanlarından on "alp"ı öldürdükleri anlatılır: *"Oza [k]elmişsüsin Kül Tigin ağıtıp Tongra bir uğuş alpağu on eriğTonga Tigin yoğınta eğirip ölürtümiz (Süratle gelen (düşman) ordusunu*

# DERLEMELER- DENEMELER

# BEYBÖYREK HİKÂYESİNİN AFYONKARAHİSAR VARYANTLARI*

Türk halk hikâyelerini bir "daire" olarak kabul edersek, bu dairenin merkezinde *Dede Korkut* hikâyeleri yer almaktadır. *Dede Korkut* hikâyeleri, şekil, muhteva, üslup ve motifleri bakımından hemen hemen bütün halk hikâyelerine etki etmiştir. XV-XVI. yüzyıllarda yazıya geçirildiği tahmin edilen *Dede Korkut* hikâyelerinden bazıları, bilhassa "Bamsı Beyrek", "Tepegöz" ve "Deli Dumrul" boyları sözlü gelenekte de son yıllara dek varlıklarını sürdüregelmişlerdir.

"Kerem ile Aslı" hikâyesinde yer alan bir dörtlükte "eskiliğine şüphe olmayan" hikâye kahramanlarından söz edilirken şöyle denir:

*"Akkavak Kızı'dır Beyböyrek'in dengi,*
*Şah İsmail'in yâri Arap Üzengi,*
*Leyla da bir zamanlar Mecnun'un dendi,*
*Anlara da imdat eden olmadı"* (Gökyay 1973: CDLVII).

XVI. yüzyılda teşekkül ettiğini sandığımız "Kerem ile Aslı" hikâyesinin bütün varyantlarında yer alan bu dörtlükten "eskiliği" belgelenen "Beyböyrek" hikâyesi, Anadolu'nun pek çok yöresinden sözlü varyantlar olarak derlenmiş ve bazı incelemelere konu olmuştur (Bkz. Gökyay 1973: CDLII-DXXX; Sakaoğlu 1973; Gülensoy 1983; Gülensoy 1993). Ayrıca "Raznihan ile Mahfiruze", "Âşık Garip", "Şah İsmail", *Alpamış Destanı*, *Yusuf ve Ahmet-Bozoğlan* gibi destan ve hikâyelerde de "Beyböyrek"le aynı ve paralel motif ve epizotlar bulunmaktadır. Bu husus da hikâyenin sözlü gelenekteki tesirini ortaya koymaktadır (Gökyay 1973: CDLIII-CDLXI). Bu kısa girişten sonra hikâyenin Afyonkarahisar'dan derlenmiş varyantlarıyla ilgili bilgiler vermek istiyoruz:

"Beyböyrek" hikâyesinin Afyonkarahisar'dan sözlü anlatı olarak derlenmiş iki varyantı yayımlanmıştır: Bunlardan ilki Süleyman Gönçer'in 1963 yılında Afyonkarahisar Halkevi dergisi *Taşpınar*'da

---

* 3. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar 1994, s. 162-172.

yayımladığı metindir (Gönçer 1963: 13). Sonraki yıllarda Mehmet Önder'in çeşitli eserlerinde de yer alan (Önder 1966: 113-114; Önder 1989: 24-25) bu metni, çalışmamızda "Merkez varyantı" olarak değerlendireceğiz. Diğer metin ise Ali İhsan Muratoğlu tarafından Bolvadin'den derlenip *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde yayımlanmıştır (Muratoğlu 1975: 7380). Bu varyant da incelememizde "Bolvadin varyantı" olarak ele alınacaktır. Birbirine benzeyen bu iki varyant dışında henüz yayımlanmamış, fakat en sağlam ve tam metin olarak tanımlayacağımız bir varyant daha vardır. Selçuk Üniversitesi Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde 7 (yedi) nolu kaset ve dosyada yer alan ve farklı şahıslardan derlenmesine rağmen aynilik gösteren bu iki metni, "Emirdağ varyantı" olarak değerlendireceğiz. Bu iki metinden daha sağlam ve tam olarak kabul ettiğimiz metin, Abdil Seven tarafından Emirdağ'ın Gözeli Köyü'nde Sinan Özdemir'den 1989 yılında derlenmiştir. Böylece elimizde Afyon'dan derlenmiş üç varyant bulunmaktadır.

Öncelikle bu üç varyantı *Dede Korkut Kitabı*'ndaki "Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek"le motif ve epizot açısından karşılaştırmak gerekmektedir. Vatikan yazmasında ikinci sırada "Hikâyet-i Bamsı Beryik Boz Atlu", Dresden yazmasında ise üçüncü sırada "Kam Püre'nün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu" adıyla geçen "Beyrek" hikâyesi her iki yazmada da mevcuttur. *"Parasarun Bayburd Hisarından parlayıp uçan, ap alaca gerdegine karşu gelen, yidi kızun umudı, kalın Oğuz imrencesi, Kazan Bigün ınağı, boz aygırlu…"* nitelemesiyle anlatılan Beyrek, son hikâyede ölümü anlatılan bir kahramandır (Hikâyenin özgün metni için bkz. Gökyay 1973: 30-58; Ergin 1994: 7-10, 116-153).

## *Oğlu Olmayan Padişah*

*Dede Korkut Kitabı*'nda Bayındır Han'ın Oğuz beylerine verdiği toy davetine katılan Pay Püre, toydaki gençlere bakıp ağlar. Bunun üzerine beyler dua ederek onun bir erkek evlat sahibi olmasını dilerler. Toyda bulunan ve kız evlat sahibi olmak isteyen Pay Piçen'in de dileğinin yerine gelmesi halinde bu iki çocuğun beşik kertmesi nişanlanmaları kararlaştırılır. Hikâyenin aslında böyle gelişen bu epizot, Afyon varyantlarından sadece Emirdağ varyantında yer

almaktadır. Buna göre oğlu olmadığı için üzülen bir hükümdar vardır. Bu hükümdarın kısır bir atı ile tazısı da vardır. Bolvadin varyantında *"Bir evin yakışıklı bir oğlu varmış"* denilerek hikâyeye girilmektedir. Oğlu olmayan padişah motifi, pek çok masal ve hikâyemizde "konuya hazırlık motifi" olarak yer almaktadır. Bu yönüyle "Beyrek hikâyesi" destan, masal ve halk hikâyelerinde sıklıkla gördüğümüz zor ve geç erkek çocuk sahibi olma motifini barındırmakta, bu motif sözlü anlatımlarda da karşımıza çıkmaktadır.

## *Doğum*

*Dede Korkut Kitabı*'nda beylerin alkış ve dualarıyla gerçekleşen doğum, Emirdağ varyantında halk hikâyelerimizdeki geleneksel motife uygun olarak gerçekleşmiştir. Buna göre evlatsızlığına üzülen padişah gezerken karşısına çıkan bir pirin verdiği elma sayesinde evlat sahibi olur. Elmanın kabuklarını yiyen at ve tazı da doğum yaparlar. "Yardımcı derviş" ile "olağanüstü elma" motifleri hemen bütün halk hikâyelerinde ve bazı masallarda "doğum" epizotunda yer alan motiflerdendir. Burada *Dede Korkut Kitabı*'ndaki metinde bu motifin yer almadığını, Emirdağ varyantında yer aldığını vurgulamalıyız. Bu motif, destandan ziyade bir halk hikâyesi motifi olarak dikkati çekmektedir.

## *Ad Koyma*

*Dede Korkut Kitabı*'nda Beyrek'e ad verilmesi kendisi için İstanbul'dan hediye getirmekte olan bezirgânları haramilerin elinden kurtarması ve bu durumu bezirgânların babasına anlatması üzerine Dedem Korkut'un gelip ad koyması şeklindedir. Yani eski Türk geleneğindeki gibi kahramanlık göstermesinden sonra çocuğa isim konmaktadır. Emirdağ varyantında ise doğumda yardımcı olan dervişin gelip isim koyması söz konusudur. İhtiyar bir kadının destisini kıran Beyrek, adsız oluşunun sıkıntısını duyar ve durumu babasına açar. İsim koyma töreni düzenlenir. Bu esnada pir gelir; çocuğa Beyböyrek, ata Bengiboz, tazıya da Keltazı ismini koyup ortadan

kaybolur. Dede Korkut'la Emirdağ varyantının birleştiği nokta ikisinde de yaşlı ve bilge bir zatın isim koymasıdır. Ancak *Dede Korkut Kitabı*'nda ad koyan Korkut ata bir "bilge" olarak destansı niteliği ön planda olan bir şahsiyettir. Oysa Emirdağ varyantında halk hikâyeleri geleneğine uygun olarak doğumda yardımcı olan ve kaderci/mistik anlayışı temsil eden "pir" ad koymaktadır. Bu durum, türe de yansıyan önemli bir farklılık olarak göze çarpmaktadır.

### *Çatışma ve Gurbete Çıkma*

Emirdağ varyantında bu epizota bağlı olarak anlatılan olaylar, *Dede Korkut Kitabı*'ndan farklılaşmaktadır. Buna göre Böyrek'in annesi sarayın yabancı hekimiyle ilişki içindedir ve bu iki kişi kendilerine engel olarak Böyrek'i görmektedirler. Zehirli yemek ve giysiden, atı Bengiboz'un uyarılarıyla kurtulan Böyrek'i öldüremeyen hekim ile Böyrek'in annesi, sonunda atı öldürtmeye karar verirler. Doktor, hasta olan kadına küheylan ciğeri tavsiye eder. Bengiboz kesileceği sırada Böyrek, atına son olarak binmek ister ve atına bindiği gibi gurbet illere doğru yola düşer. Bu epizot Böyrek'in gurbete çıkıp Akkavak Kızı'yla görüşmesi için hazırlanmış bir "iç çatışma"yı konu almaktadır. Hikâyenin aslında ve Bolvadin ile Merkez varyantlarında böylesi bir durum söz konusu değildir. *Dede Korkut Kitabı*'nda Beyrek, hem bir dış mücadele insanı olarak Bayburt Hisarı'nda tutsak kalır hem de son hikâyede İç Oğuz-Dış Oğuz arasındaki kavim içi mücadelede Salur Kazan'ın yanında yer aldığı gerekçesiyle öldürülür.

### *Aşk*

Emirdağ varyantında Böyrek'in atı Akkavak Kızı'nı yarışta ve güreşte yener. Böylece Akkavak Kızı ile evlenmeye hak kazanır. Dede Korkut'ta ise ava çıkan Beyrek, Banı Çiçek'le ok atıp at yarıştırır ve güreşir. Güreşte de yenince onunla evlenmeyi hak eder. Her iki metinde de yiğit bir kızla imtihan olma motifi vardır. Bu motif, destanlarda ve kahramanlık konulu diğer halk hikâyelerinde de görülen ve erkeğin evleneceği kızın da yiğit olması inanışından ileri gelen bir motiftir.

# KAYNAKÇA


Abdulla, Behlul (1997). *"Kitabı Dede Gorkut" ve İslam Dini*, Bakı: "Ozan" Neşriyyatı.

Abdulla, Behlul (1999). *"Kitabi Dede Gorgud"un Poetikası*, Bakı: "Elm" Neşriyyatı.

Abdulla, Behlul (2005). *Salur Gazan (Tarik Yohsa Mif…)*, Bakı: "Ozan" Neşriyyatı.

Abdulla, Kamal (1999). *Sirr İçinde Dastan veyahut Gizli Dede Gorgud II*, Bakı: "Elm" Neşriyyatı.

Abdulla, Kamal (2004). *Yarımçıg Elyazma*, Bakı, "XXI"-YNE.

Abdulla, Kamal (2012). *Mitten Yazıya Veya Gizli Dede Korkut*, (Aktaran: Ali Duymaz), İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Abdulla, Kamal (2018). *Eksik El Yazması*, Akt.: Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat (3. Bs.).

Abdullayev, Kamal (1991). *Gizli Dede Gorgud*, Bakı: Yazıçı Neşriyyatı.

Acıpayamlı, Orhan (1974). *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Açа, Mehmet-Durgut, Hüseyin (2004). *Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Agacanov, Sergey Grigoreviç (2002). *Oğuzlar*, Rusçadan Çeviren: Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, İstanbul: Selenge Yayınları.

Ahundov, Ağamusa (1999). ""Kitabi-Dede Gorgud" Azerbaycan Dilinin Gedim Abidesi Kimi", *Kitabi-Dede Gorgut (Megaleler Toplusu)*, Bakı: Elm, s. 176-177.

Aksan, Doğan (1993). Türkçe'nin Gücü Türk Dilinin Zenginliklerine Tanıklar, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Aksan, Doğan (1998). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayınevi.

Aksoy, Ömer Asım (t.y.). *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü 2*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Akün, Ömer Faruk (2003). "Mehmed Fuad Köprülü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, s. 471-486.

Alptekin, Ali Berat (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Alptekin, Ali Berat (1999). *Hikâye Araştırmaları 1 Kirmanşah Hikâyesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Amangeldiyeva, K. (1994). *Gorkut Ata*, Aşgabat: "Magarıf".

Anar (1983). *Dede Gorgud*, Bakı: Kençlik.

Anar (1988). *Dede Korkud*, Bakı: Gyandçlık.

Annanurov, A.-T. Guzıçıyev (1995). *Kitabi Dedem Gorkut ala Lisanı Tayfanı Oguzan (Gorkut Atanıñ Kitabı Oguz Taypalarınıñ Dillerinde)*, Aşgabat: Ilım.

Araslı, Hemid (1977). *Kitabi-Dede Gorgud*, Bakı: Kençlik.

Arat, Reşit Rahmeti (1991). *Kutadgu Bilig I Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, Reşit Rahmeti (1998). *Kutadgu Bilig II Çeviri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Arsunar, Ferruh (1962). *Gaziantep Folkloru*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Aşırov, Annagurban (1997). *Kitabı Dedem Gorkut ve Hekayatı Oguznamayı Gazan Beg ve Gayrı*, Aşgabat: Türkmenbaşı Adındakı Türkmenistan Milli Golyazmalar İnstitutı.

Aşırov, Annagurban (1999). *Kitabı Dedem Gorkut*, Aşgabat: Türkmenbaşı Adındakı Türkmenistan Milli Golyazmalar İnstitutı.

Atalay, Besim (1991). *Divanü Lügati't-Türk Dizini "Endeks"*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, Besim (1992a). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, Besim (1992b). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Atalay, Besim (1992c). *Divanü Lügati't-Türk Tercümesi III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydemir, Abdullah (2015). *Tefsirde İsrâîliyyat (Hicrî 6. Asrın Başına Kadar)*, İstanbul: Beyan Yayınları.

Aydoğduyev, Muhammet (2002). "Türkmenistan", *Türkler*, C 19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 720-737.

Bakır, Abdullah (2008). "Tevârih-i Âl-i Selçuk Oğuznâmesi", *Turkish Studies*, 3/7, 163-199.

Balaban, Mustafa Rahmi (1927). *Korkud Atanın Kitabı Evvel Zamanda…*, İstanbul: Maarif Kütüphanesi.

Bali, Muhan (1973). *Erciş'li Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Bang, W.-G. R. Rahmeti (1936). *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul, Bürhaneddin Basımevi.

Başer, Sait (1995). Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre'den Sevgi Toplumuna, İstanbul: Seyran Kitap.

Başgöz, İlhan (1985). *Dede Korkut Üzerine Notlar, Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, s. 65-77.

Bayat, Fuzuli (1993). *Oğuz Epik En'enesi ve Oğuz Kağan Destanı*, Bakı: Sabah Neşriyat.

Bayat, Fuzûlî (1999). "Dede Korkut Kitabı'nda Devletçilik". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (19–21 Ekim 1999, Ankara)*. Yayına Hazırlayanlar: Alev Kâhya Birgül-Aysu Şimşek Canpolat, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 63-75.

Bayat, Fuzuli (2003). *Korkut Ata Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut*, Ankara: KaraM Yayınları.

Bayramov, A. S. (1999). ""Kitabi-Dede Gorgud" Dastanlarında Etnik Harekter ve Şehsiyyetin Tipologiyası Problemine Dair", *Dede Gorgud 1300*, Bakı: Bakı Universiteti Neşriyyatı, s. 93-106.

Bekirov, Cafer (1980). *Destanlar*, Taşkent: Edebiyat ve Sanat Neşriyatı.

Berkeliyev, K. (1983). *Türkmen Nakılları ve Atalar Sözi*, Aşgabat: Ilım.

Beydili, Celal (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

Boratav, Pertev Naili (1933). "Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihî Olaylar ve Kitabın Telif Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, c. XIII, s. 31-62.

Boratav, Pertev Naili (1991b). "Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihî Olaylar ve Kitabın Telif Tarihi", *Folklor ve Edebiyat II (1982)*, İstanbul: Adam Yayınları, s. 109-140.

Boratav, Pertev Naili (2002). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları.

Caferoğlu, Ahmet (1988). "Dedem Korkut Hikâyelerinin Antroponim Yapısı", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959*, Ankara, s. 59-80.

Caferov, N. (1999). "Türk Edebi (Yazılı) Dilleri Sisteminde "Kitabi-Dede Gorgud" Dilinin Yeri", *Dede Gorgud 1300*, Bakı: Bakı Universiteti Neşriyyatı, s. 120-122.

Cansız, İsmail (1999). "Dede Korkut Hikâyelerine Göre Türklerde Tören Geleneği ve Tören Çeşitleri", *Bilig Dergisi*, 11, Ankara, s. 55-64.

Cemşidov, Şamil (1977). *Kitabi Dege Gorgud*, Bakı: "Elm" Neşriyyatı.

Cemşidov, Şamil (1999a). Kitabi-Dedem Gorgud (Tarihi, Coğrafi, Tekstoloji Tedkik ve Dresden El Yazmasının Dürüstleştirilmiş İlmi Metni), Bakı: Elm Neşriyatı.

Cemşidov, Şamil (1999b). "Kitabi-Dedem Gorgud'da Coğrafi Mühit", *Kitabi-Dede Gorgut (Megaleler Toplusu)*, Bakı: Elm, s. 49-50.

Çarıyev, Mırat (2005). *Türkmen Halk Nakılları*, Aşgabat: Miras.

Çınar, Ali Abbas (1999). "Dede Korkut Destanı'nda At ve At Kültürü". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (19–21 Ekim 1999, Ankara)*. Yayına Hazırlayanlar: Alev Kâhya Birgül-Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, ss. 97–108.

Çobanoğlu, Özkul (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Ankara: AKM Yayınları.

Çoruhlu, Yaşar (1995). Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dinî ve Edebî Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi I, İstanbul: Seyran Kitap.

Çoruhlu, Yaşar (1999). *Türk Mitolojisinin ABC'si*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Çoruhlu, Yaşar (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

*Dede Gorgud 1300*, (1999). Bakı: Bakı Universiteti Neşriyyatı.

Demirçizade, Ebdülezel M. (1999). *"Kitabi-Dede Gorgud" Dastanlarının Dili*, Bakı: Elm Neşriyyatı (1. bs. 1959).

Devlet, Nadir (1997). *Rusya Federasyonunda Bağımsızlık Hareketleri Tatarlar*, Hazırlayan: Semih Vaner, İstanbul: Metis Yayınları, 66-90.

Dilçin, C. (1991). *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-Bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Divitçioğlu, S. (1987). *Kök Türkler (Kut, Küç, Ülüg)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Divitçioğlu, Sencer (1994). *Oğuz'dan Selçuklu'ya (Boy, Konat ve Devlet)*, İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.

Dizdaroğlu, Hikmet (1974). "Folklorcu Ziya Gökalp", *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, s. 3-18.

Doğan, Cihangir (2007). "Kazak Türklerinde Konukseverlik ve Konuk Ağırlama", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (36), s. 28-44.

Durand, Gilbert (1998). *Sembolik İmgelem*, Çeviren: Ayşe Meral, İstanbul: İnsan Yayınları.

Durant, Will (ty.). *İslâm Medeniyeti*, (Çeviren: Orhan Bahaeddin), Tercüman 1001 Temel Eser.

Duymaz, Ali (1996). *Nevruz Bey Hikâyesi*. Aydın: Millî Folklor Yayınları.

Duymaz, Ali (1997). *Bir Destan Kahramanı Salur Kazan*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Duymaz, Ali (1999a). "Dede Korkut Kitabı'nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri üzerine Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, s. 205- 217.

Duymaz, Ali (1999b). "Dede Korkut Kitabı'nda Hüner ve Erdem Kavramları Üzerine", *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı 5-6 Kasım 1998 Bildiriler*, Ankara: İLESAM Yayınları.

Duymaz, Ali (2000). "Dede Korkut Kitabı'nda Alpların Eğitim ve Geçiş Törenleri". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri (19–21 Ekim 1999, Ankara)*. Yayına Hazırlayanlar: Alev Kâhya Birgül-Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 109–122.

Duymaz, Ali (2001). *Kerem İle Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Duymaz, Ali (2002). *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Duymaz, Ali (2007). "Azerbaycan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Araştırmalarının Sorunları", *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı-II*, Ankara: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, s. 729-738.

Duymaz, Ali (2015). "Türkmenistan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Geleneği", *Millî Folklor*, 27(107): s. 19-33.

Duzal, Resul İsmailzade (1999). *Dede Korkut Dastanları*, Tahran: yy.

Ebulgazi Bahadır Han (ty). *Türklerin Soy Kütüğü (Şecere-i Terakime)*, (Hazırlayan: Muharrem Ergin), İstanbul: Kervan Kitapçılık A.Ş.

Edgüer, Rıdvan Nafiz (1934). "Oğuz Destanından Bir Parça", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, II, İstanbul, 243-249.

Ekici, Metin (2000). "Dede Korkut Kitabında Kadın Tipleri", *Uluslar Arası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999, Ankara)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: 123-138.

Eliade, Mircea (1991). *Kutsal ve Dindışı*, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları.

Eliade, Mircea (1992). *İmgeler Simgeler*, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları.

Eliade, Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri*, Çeviren: Sema Rifat, İstanbul: Om Yayınları.

Eliade, Mircea (2003). *Dinler Tarihine Giriş*, Çeviren: Lale Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, Mircea (2006). *Zalmoksis'ten Cengiz Han'a Daçya ve Doğu Avrupa Folkloru ve Dini Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, Çeviren: Ali Berktay, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliyev, Kamran (2003). "Dede Gorgud Eposu ve Etno-Poetika Meseleleri", *Dede Gorgud*, 2003/II, s. 19-28.

Elizade, Memmed (1999). *Kitabi-Dede Gorgud*, Bakı: Bakı Üniversiteti Neşriyyatı.

Elizade, Samed (1999). *Kitabi-Dede Gorgud (Ala Lisani-Taifeyi-Oğuzan)*, Bakı: Yeni Neşrler.

Elizade, Samed (2001). "Dede Gorgud'un Türkmen Neşrinin Lingvistik-Tekstoloji Hüsusiyyetleri", *Dede Gorgud*, 2001/I, s. 35-48.

Eraslan, Kemal (1976). "Manzum Oğuz-nâme", *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, İstanbul, 169-236+VIII.

Ercilasun, Ahmet Bican (1994). "Dede Korkut Kitabı ile Oğuz Destanı Arasındaki Münasebetler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten 1988*, Ankara, s. 69-89.

Ercilasun, Ahmet Bican (2003). "Muallim Cevdet ve Oğuznâme", *Millî Folklor*, 60, s. 35-46.

Ercilasun, Ahmet Bican. "Salur Kazan Kimdir?", *Milli Folklor*, 56 (2002): 22-33.

Erdem, Melek (1998). *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları*, Ankara. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Ergin, Muharrem (1988). *Oğuz Kağan Destanı (Tercüme-Metin-Sözlük)*, İstanbul: Hülbe Basım ve Yayın Tic. A. Ş.

Ergin, Muharrem (1994). *Dede Korkut Kitabı Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (3. Bs.).

Ergin, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı II İndeks-Gramer*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (3. Bs.).

Ergin, Muharrem (2011). *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları (45. Bs.).

Ergin, Osman (1937). *Muallim M. Cevdet'in Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*, İstanbul: Bozkurt Basımevi.

Erginer, Gürbüz (1997). *Kurban Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ergun, Metin (1993). "Bamsı Beyrek ve Alpamış Destanının Coğrafyası", *Aka*, 1 (2), 15 Şubat, 24-29.

Eröz, Mehmet-Ali Güler (1998). *Türk Ailesi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Erzi, Adnan Sadık (1954). "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, XVIII (70), Ankara Nisan, s. 179-221.

Esin, Emel (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Esin, Emel (2004). *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eyüboğlu, E. Kemal (1973). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler - Atasözleri*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A. Ş.

Eyüboğlu, E. Kemal (1975). *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler - Deyimler (Tâbirler)*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A. Ş.

Filizok, Rıza (1991). *Ziya Gökalp'in Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Frazer, James G. (1991). *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınları.

Frazer, James G. (1992). *Altın Dal II*, Çeviren: Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınları.

Frazer, Sir James George (2015). *İnsan, Tanrı ve Ölümsüzlük*, Türkçesi: Onur Aydın-İrem Demirel, İstanbul: Altın Bilek Yayınları.

Freud, Sigmund (1999). *Dinin Kökenleri Totem ve Tabu Musa ve Tektanrıcılık ve Diğer Çalışmalar*, Türkçesi: Selçuk Budak, İstanbul: Öteki Yayınevi.

Garrıyev, Baymuhammet Atalıyeviç (1959). *Magtımgulı*, Aşgabat: Türkmendövletneşir.

Garrıyev, Baymuhammet Ataliyeviç (1947). *Türkmen Folklorından Usuli Gollanma*, Aşgabat.

Garrıyev, Seyit (1982). *Türkmen Eposı, Dessanları ve Gündogar Halklarının Epiki Döredicilig*i, Aşgabat: Ilım.

Genç, Reşat (1999). *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Gılıçdurdıyev, Aba (1990). *Korkut Ata: O Turkmenskom Narodnom Geroiçeskom Epose*, Aşgabat: Magarıf.

Gorgud, Ejder Ferzeli (1989). *Dede Gorgud Yurdu*, Bakı: Azerneşr.

Gorgud, Ejder Ferzeli (1999). *Dede Gorgut Sözü*, Bakı: Maarif Neşriyyatı.

*Gorkut Ata* (1994). Aşgabat: Magarıf

*Gorkut Ata Gadımı Türkmen Eposı* (1990). Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Gökalp, Ayhan-Uçar, Ayhan (1994). *Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Evrakı Kataloğu*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları.

Gökyay, Orhan Şaik (1938). *Dede Korkut*, İstanbul: Arkadaş Basımevi.

Gökyay, Orhan Şaik (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

Gökyay, Orhan Şaik (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Gömeç, Sadettin, "Uygur Kağan Soyunun Problemleri", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), Güz 2008, s. 257-264.

Gönçer, Süleyman (1963). "Beyböyrek", *Taşpınar*, 1 (5) Aralık, s. 13.

Gönüllü, Ali Rıza (1991). "Ülüş Adetine Dair Notlar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 58, Ekim, s. 34-36.

Gülensoy, Tuncer (1983). "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Yaşayan Dede Korkut Hikâyeleri: Kam Püre Oğlu Beyrek Destanı'nın Poyraz (Elazığ) Varyantı", *Türk Kültürü*, XXI (244), Ağustos, s. 547-558.

Gülensoy, Tuncer (1993). "Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nın Bünyan Varyantı", *Bünyan Kültürü*, 1 (6), s. 2-10.

Günay, Umay (1986). *Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Güvenç, Bozkurt (1997). *Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları*, (5. bs.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Halmuhammedov, Ş. (1976). "Marı, Murgap hem Saragt Rayonlarında Türkmen Folklorının Hezirki Zaman Yagdayı", *Türkmen Folkloru Hezirki Zamanda I. Kitap*, Aşgabat: Ilım Neşiryatı, 124-187.

Hasan Bin Mahmut Bayatî (1331/1915). *Nevâdir-i Eslâf Külliyatı: Câm-ı Cem-Âyin İsmiyle Silsilenâme-i Selâtin-i Osmânî*, Tarih-i Telifi: 882, Naşiri: Ali Emiri, Dersaadet 1331: Kader Matbaası.

Hekimov, Mürsel, İ. (2000). *Kitabı-Dede Gorgud* 1300, Bakı: N. Tusi Adına ADPU'nun Metbeesi.

Helilov, Penah (1993). *Kitabı- Dede Gorgud- İntibah Abidesi*, Bakı: "Kençlik".

Heyet, Cevad (1996). "Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri", *Nevruz ve Renkler*, Hazırlayanlar: Sadık Tural-Elmas Kılıç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s. 55-61.

Hommatdurdıyev, Cumageldi (1993). *Meti Köseyeve Hem-de Baymuhammet Garrıyeve Sud Edilişi*, Aşgabat.

Ibrayev, Şakır (1993). *Epos Alemi*, Almatı: Ğılım Baspası.

Ivanıcs, Mária-Usmanov, Mirkasım A. (2002). *Das Buch der Dschingis-Legende (Däftär-i Čingiz-nāmä) I (Vorwort, Einführung, Transkription, Wörterbuch, Faksimiles)*, Szeged: Studia Uralo-Altaica.

İnan, Abdülkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1987). *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1991). *Makaleler ve İncelemeler II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 239-252

İnce, Adnan (1988). "Divân Şiirinde Nahıl", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 54, Haziran, 89-96.

Kaçalin, Mustafa Sinan (2006). Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-nâmesi. Hikâyet-i Oguz-nâme-i Kazan Beg ve Gayrı - Metin ve Açıklamalar -, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Kafesoğlu, İbrahim (1986). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Kaplan, Mehmet (1976). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, Mehmet (1979). *Oğuz Kağan Destanı (Edebî Bir Tahlil)*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, Mehmet (1985). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri,* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, Mehmet (1997). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaağaç, Günay (1991). "Eski Metatez Örnekleri", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VI, İzmir, 85-102.

Karasoy, Yakup (1991). "Aydın Kelimesi Üzerine", *Türk Dili*, 471, Mart, 154-156.

Kaşgarlı Mahmud (2005). *Dîvânü Lugâti't-Türk*, (Çeviri, Uyarlama, Düzenleme: Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kaya, Doğan (1993). *Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kaya, Doğan-Koz, M. Sabri (2000). *Halk Hikâyeleri I: Âsumân ile Zeycân, Âşık Garib ile Bezirgân Kızı, Hurşid ile İlik Hanım, Murad Şah*. İstanbul: Kitabevi.

Kazı, Mıratdurdı (2008). *Magtımgulı Pıragınıñ Kamil Divanı*, Aşgabat: Eyran Islam Respuplikasınıñ Türkmenistandakı İlçihanasınıñ Medeniyet Merkezi.

Kırzıoğlu, Fahrettin (1949). "Akkoyunlulardan Bayatlı Mahmud Oğlu Hasan Câm-ı Cem-Âyin", *Osmanlı Tarihleri, C. I*, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, s. 371-403.

Kırzıoğlu, M. Fahrettin (1949). *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Kırzıoğlu, M. Fahrettin (1952). *Dede-Korkut Oğuznameleri I. Kitap*, İstanbul: Burhanettin Erenler Matbaası.

Kilisli Muallim Rifat (1332/1916). *Kitâb-ı Dede Korkud alâ Lisân-ı Ta'ife-i Oğuzân*, "Âsâr-ı İslâmiyye ve MilliyyeTedkik Encümeni"Neşriyatı, İstanbul: Matbaa-i Âmire.

*Kitabi-Dede Gorgud (Megaleler Toplusu)* (1999). Bakı: Elm Neşriyatı.

*Kitabi-Dede Gorgud Ensiklopediyası* (2000). II Cilt, Bakı Yeni Neşrler Evi.

Konıratbayev, E.-M. Baydildayev (1986). *Korkıt Ata Kitabı Oğızlardıñ Batırlık Jırları*, Almatı: Yacuşı.

Köprülü, Fuat (1329/1914). "Yeni Bir İlim Halkıyat - Folklor", *İkdam Gazetesi*, Sayı: 6091, 23 İkincikânun 1329 [6 Şubat].

Köprülü, Fuat (1339/1923). "Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usul", *Bilgi Mecmuası*, I(1): 3-52.

Köprülü, Fuat (1932a). "Dede Korkut Kitabına Ait Notlar I: Altın Küpeli Oğuz Beyleri", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, II: 17-21.

Köprülü, Fuat (1932b). "Dede Korkut Kitabına Ait Notlar II: Başa Dönmek ve Aynalamak hakkında", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, II: 84-91.

Köprülü, Fuat (1932c). "Dede Korkut Kitabına Ait Notlar III: Ozan", *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, II: 133-140.

Köprülü, Fuat (1943). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri", *Türk Tarih Kurumu Belleten Cumhuriyetin Yirminci Yıldönümü Münasebetiyle Özel Sayı*, VII(28), 1. Teşrin, s. 219-303.

Köprülü, Fuat (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları (3. Bs.).

Köprülü, Fuat (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat (2. Bs.).

Köprülü, Fuat (1986). *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları (2. Bs.).

Köprülü, Fuat (1999). *Osmanlı'nın Etnik Kökeni*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Köprülü, Orhan F. (1987). *Fuad Köprülü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

Köse, Nerin (1997). *Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet*, İzmir: Milli Folklor Yayınları.

Köseyev, Meti (1990). *Gorkut Ata: Gadımı Türkmen Eposı*, Aşgabat: Türkmenistan Neşiryatı.

Kösoğlu, Nevzat (1998). *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kösoğlu, Nevzat (2003). *Millî Kültür ve Kimlik*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kürenov, Sapar (1995). *Kafkasya Oğuzları veya Türkmenleri (Araştırma)*, Aktaran: Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

*Magtımgulı* (1991), Aşgabat: Turan Neşiryatı.

*Magtımgulı Saylanan Eserler* (1983), Aşgabat: Magarıf Neşiryatı.

Malinowski, Bronislaw (1990). *Büyü, Bilim ve Din*, (Çeviren: Saadet Özkal), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Margulan, Alkey. "Eñ Eski Devirdegi Halıktıñ Añızdarı: Er Töstik, Akköbek, Kula Mergen", *Culdız*, No: 5, s. 170-178.

Mehdiyeva, Sevil (1999). "Kitabi-Dede Gorgud Gedim Azerbaycan Şifahi Edebi Dilinin Abidesidir", *Kitabi-Dede Gorgut (Megaleler Toplusu)*, Bakı: Elm, s. 192-197.

Memmedli, Şureddin (1999). "Dede Gorgud'un Borçalı İzleri", *Kitabi-Dede Gorgut (Megaleler Toplusu)*, Bakı: Elm, 148-150.

Memmedova, Pervin-Memmedova, Samire-Yolçuyev, Ekber (2002). *Azerbaycan Türkologiyası (1920-1938)*, Bakı: Azerbaycanda Atatürk Merkezi.

Meşediyev, Gara (1999). "Kitabi-Dede Gorgud"da Azerbaycanın Paleotoponimleri", *Kitabi-Dede Gorgut (Megaleler Toplusu)*, Bakı: Elm, s. 228-231.

Muallim Cevdet (1331/1915). "Oğuznâme-Kitab-ı Dede Korkut", *Yeni Mecmua, Çanakkale Fevkalade Nüshası*: 4.

Muallim Cevdet (1337/1921). "Korkut Ata", *Dergâh*, 15: 20 Teşrinisani 1337, s. 40.

Muallim Cevdet (1923). "Rus Müsteşriki Barthold Cenapları ve Türkiyat", *Muallimler Mecmuası*, Sayı: 8, İstanbul,30 Nisan 1923, s. 4.

Muratoğlu, Ali İhsan (1975). "Bamsı Beyrek'in Bolvadin Varyantı", *Türk Folklor Araştırmaları*, 16 (312), Temmuz, s. 7380.

Necatigil, Behçet (1974). "Şair Ziya Gökalp", *Cumhuriyet Gazetesi Ziya Gökalp Özel Eki*, 27.10.1974.

Necef, N. Ekber-Ahmet Annaberdiyev (2003). *Hazar Ötesi Türkmenleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Nerimanoğlu, Kâmil Veli (1996). "Türk Dünya Bakışında Renk", *Nevruz ve Renkler*, Hazırlayan: Sadık Tural-Elmas Kılıç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s. 63-73.

Nısanbayev, Abdimalik (2000). *Kazakistan'da Dede Korkut*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Nour, Rıza (1928). *Oughouz-Namé Épopée Turque*, Alexandrie: Société de Publication Égyptiennes.

Nour, Riza (1931). Réponse d un article de M. Paul Pelliot sur l'Oughouz-namé, Alexandrie [İskenderiye].

Orkun, Hüseyin Namık (1935). *Oğuzlara Dair*, Ankara: Ulus Basımevi.

Öcal, Safa (1987). *Devlet Kuran Kahramanlar*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1987). "Toy ve Sofra Üzerine", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 2, Şubat 1987, 15-16.

Ögel, Bahaeddin (1993). Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar) I. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar) II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ölmez, Zuhal Kargı (1996). *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime/Türkmenlerin Soykütüğü*, Ankara: Simurg.

Önder, Mehmet (1966). *Anadolu Efsaneleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Önder, Mehmet (1989). *Efsane Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentleri*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Öner, Mustafa (1993). "Or~Tor~Çor Sözleri Hakkında", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VII, İzmir 1993, 179-185.

Özcan, Abdülkadir (1999). "Türk Devlet Geleneğinde Osmanlı'nın Yeri-Ülüş Sisteminden Hâkimiyetin Bölünmezliği İlkesine Geçiş ve Karşılaşılan Zorluklar", *İslâmî Araştırmalar*, XII (2), Ankara, s. 113-115.

Özçelik, Sadettin (2005). *Dede Korkut Araştırmalar Notlar Dizin Metin*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Özçelik, Sadettin (2006). *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*, Ankara: Gazi Kitabevi.

Özgüdenli, Osman (2002). "Ülüş Sisteminden Merkezî Devlete: Selçuklu Devlet Telâkkisinin Teşekkülü (1038-1064)", *Türkler*, 5. cilt., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 249-264.

Özkan, Ali Rafet (2003). *Dinlerde Kurban Kültü*, Ankara: Akçağ Yayınevi.

Özkan, Fatma (1995). "Selcen Adı Hakkında", *Türk Dili*, 524, Ağustos, 907-914.

Özkan, İsa (1989). *Yusuf Bey-Ahmet Bey 'Bozoğlan' Destanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özkan, İsa (2002). "Sovyetler Birliği Döneminde Türkmenistan'da Folklor Çalışmaları", *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Son Elli Yılda Türkiye Dışındaki Türk Halk Kültürü Çalışmaları Seksiyon Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 225-232.

Öztelli, Cahit (1970). "Dedem Korkut Araştırmaları Kazan Han'ın Evinin Yağmalanması", *Türk Folklor Araştırmaları*, 12(246), Ocak, s. 5006-5008.

Öztelli, Cahit (1997). *Köroğlu Dadaloğlu Kuloğlu*, İstanbul: Özgür Yayınları.

Pelliot, Paul (1995). *Uygur Yazısıyla Yazılmış Uğuz Han Destanı Üzerine*, Çeviren: Vedat Köken, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Recebov, Rahman (1991). *Gadım Türkmen Edebiyatı (VIII-XII Asırlar)*, Aşgabat: Ilım.

Roux, Jean Paul (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çeviren: Aykut Kazancıgil, İstanbul: İşaret Yayınları.

Roux, Jean-Paul (1999). *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*, Çeviren: Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Roux, Jean-Paul (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, Çeviren: Aykut Kazancıgil-Lale Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Roy, Olivier (2005). *Yeni Orta Asya Ya da Ulusların İmal Edilişi*, Çeviren: Mehmet Moralı, İstanbul: Metis Yayınları.

Rzayev, Nureddin (1998). "Kitabi Dede Gorgud Gövmi-Etnik Genezis Problemi", *İkinci Beynelhalg "Dede Gorgud" Kollokviumu*, Bakı 21-26 Dekabr 1998.

Sadıgov, Avez (1999). ""Kitabi-Dede Gorgud" Azerbaycan Nesr Dili", *Kitabi-Dede Gorgut (Megaleler Toplusu)*, Bakı: Elm, s. 208-221.

Sakaoğlu, Saim (1973). "Beyböyrek Hikâyesinin Bayburt Rivayeti", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: III-IV-V-VI, 1966-1969 (Basımı:1973), s. 159-180.

Sakaoğlu, Saim (1986). *Dadaloğlu*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (1998). *Dede Korkut Kitabı İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar I İncelemeler-Derlemeler*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

Sakaoğlu, Saim-Ali Duymaz (1996). *Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sakaoğlu, Saim-Ali Duymaz (2003). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.

Sarıyev, Berdi (2002). "Yeni Türkmen Edebiyatı", *Türkler*, C. 19, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 849-859.

Sarpkaya, Seçkin (2014). *Türkiye Sahası Masal ve Efsanelerinde Demonolojik Varlıklar*, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Saydam, Bilgin (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci*, İstanbul: Metis Yayınları.

Sertkaya, Osman Fikri (2006). *Dede Korkut Kitabı Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sertkaya, Osman Fikri Sertkaya, "Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Mülahazalar", *TDAY / Belleten 1992*, Ankara 1995, s. 9-27.

Sinor, Denis (1950). "Oğuz Kağan Destanı Üzerinde Bazı Mülahazalar", Çeviren: Ahmet Ateş, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV(1-2), 1-14.

Smatayev, S. (1993). *Kobılandı Batır/Halık Dastanı*, Almatı: Calın.

Söyegov, Muratgeldi (1998). "Türkmen Edebiyatında Ceditçilik Dönemi Hakkında Bazı Tesbitler Yeni Malûmatlar", *Bilig*, 7, s. 112-120.

Stocker, Barry (2006). "Derrida Etiğinde Çelişki, Aşkınlık ve Öznellik", *COGİTO Yapı Kredi Yayınları Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Sayı: 47-48, Yaz-Güz, s. 334-349.

Sümer, Faruk (1959). "Oğuzlara Ait Destanî Mahiyette Eserler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XVII (3-4), Temmuz-Eylül-Aralık, s. 359-389.

Sümer, Faruk (1992). *Oğuzlar*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Sümer, Faruk (1999). *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I-II*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Şahin, Halil İbrahim (2009). *Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları*, Balıkesir (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Şehriyar, Qumru (2015). *M. F. Köprülüzade ve Onun "Dede Qorqud Kitabı"na Aid Qeydler" Eseri*, Bakı: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu.

Şeker, Mehmet (2006). *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tanyu, Hikmet (1978). "Türk Töresi Üzerinde Yeni Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (XXIII), s. 97-120.

*Tarama Sözlüğü*, (1996), C. III, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (2.b.).

Taşağıl, Ahmet (2002). "Uygurlar", *Türkler*, C. 2, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 218.

Taşağıl, Ahmet (2004). *Göktürkler III*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Taştan, Yahya Kemal (2016), "Millî Veli Yaratmak "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" Üzerine Farklı Bir okuma Denemesi, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/2, s. 33-73.

*Tatar Halık İcadı/Dastanlar* (1990). Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Tekin, Talat (1998). *Orhon Yazıtları Kül Tigin Bilge Kağan Tunyukuk*, Derleyip Yayına Hazırlayan: Mehmet Ölmez, İstanbul: Simurg Yayınevi (2. Bs.).

Tezcan, Mahmut (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.

Tezcan, Semih (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tezcan, Semih-Hendrik Boeschoten (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

*Tıva Maadırlıg Tooldar* (1990). I. Tom, Kızıl: Tıvanıñ Nom Ündürer Çeri.

Togan, Zeki Velidi (1982). *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tunç, Serpil (2010). "Konukseverlik: Hukukta ve Hukukun Ötesinde", *Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi Kongre Bildiri Tam-Metinler Kitabı*, Bursa: Asa Kitabevi, s. 481-493.

Tural, Sadık Kemal (1988). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tural, Sadık-Annagulı Nurmemmet (1999). *Gorkut Ata Türkmen Halk Nüshası*, Ankara: Türkmenbaşı Adındaki Türkmenistan Milli Kolyazmalar Enstitüsü.

Turan, Osman (1978). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

*Türkçe Sözlük* (1988). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkdoğan, Orhan (1999). *Millî Kimliğin Yükselişi Niçin Milletleşme*, (2. bs.) İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Türkdoğan, Orhan (2003). *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Türkmen, Fikret (1995). *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Türkmen, Fikret (1998). *Tahir İle Zühre*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Türkmenbaşı, Saparmurat (2002). *Ruhnama*, Aşgabat.

Uçar, Ramazan (2011). "Abdullah Cevdet'in Batı Medeniyeti ve Batılılaşma Anlayışı", *Toplum Bilimleri*, 5 (10), Temmuz-Aralık, s. 7-30.

Uslu, Necati Asım (1985). *Türkçe'de Yalnız Göze Ait Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.

Ülken, Hilmi Ziya (2004). *Türk Tefekkürü Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Vatandaş, Celalettin (2004). *Ulusal Kimlik Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, İstanbul: Açılım Kitap.

Veliyev, B.-Ilyasov, C. (1982). *Stavropol Türkmenleriniñ Nakılları*, Aşgabat: Ilım.

Veliyev, İsmayıl (1999). "Dastan Bilgamısdan Başlanır", *Kitabi-Dede Gorgut (Megaleler Toplusu)*, Bakı: Elm, s. 30-37.

Wittek, Paul (1995). *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, (Çeviren: Fatmagül Berktay), İstanbul: Pencere Yayınları.

Yıldız, Naciye (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ziya Gökalp (1331/1915a). "Bir Kavmin Tedkikinde Takib Olunacak Usul", *Millî Tetebbûlar Mecmuası*, Mayıs-Haziran, Sayı: 2, s. 193-205.

Ziya Gökalp (1331/1915b). "Eski Türklerde İçtimai Teşkilat ile Mantıki Tasnifler Arasında Tenâzur", *Millî Tetebbûlar Mecmuası*, Temmuz-Ağustos, Sayı: 3, s. 385-456.

Ziya Gökalp (1972). *Halk Klasikleri 1 Nasrettin Hocanın Lâtifeleri*, Diyarbakır: Anadolu Matbaası.

Ziya Gökalp (1976). *Türk Medeniyet Tarihi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ziya Gökalp (1977). *Makaleler III Millî Tetebbular Mecmuası'ndaki Makaleler*, Hazırlayan: M. Orhan Durusoy, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ziya Gökalp (1980). *Makaleler IX Yeni Gün-Yeni Türkiye-Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar*, Hazırlayan: Şevket Beysanoğlu, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ziya Gökalp (1992). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*, Hazırlayan: Rıza Kardaş, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ziya Gökalp (2014a). *Türk Töresi*, Hazırlayan: Halil İbrahim Şahin, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ziya Gökalp (2014b). *Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak*, Hazırlayan: Mustafa Özsarı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ziya Gökalp (2015a). Türk Medeniyeti Tarihi, Hazırlayan: Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ziya Gökalp (2015b). *Altın Işık*, Hazırlayan: Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Ziya Gökalp (2015c). *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Salim Çonoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

# DİZİN


Abdulla, Kamal 17, 43, 113, 167, 168, 227, 256, 268, 291, 470
Abulca Han 181
Abuşka 285
Adam Olearius 192
Ağaoğlu, Ahmet 26
Ahmed Şükrü Bey 26, 48
Ahmet Yesevi 37, 77, 93, 97, 180, 317, 318, 320-321, 324- 328
Ak Köbek 19, 189, 195, 196, 202-204, 228, 252
Ali Emiri Efendi 26, 27, 29, 30, 36, 37, 45, 73
Aliyev, Alışbey 108, 153
Alp Er Tunga 205, 308, 366
Alpamış 211, 360, 445, 473
Altın Işık 62-64, 66-67, 69, 484
Annanurov. Ata 100, 112, 133, 144-147, 150, 470
*Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman* 183
Araslı, Hemid 35, 98, 106, 110, 125, 221, 471
Arsal, Sadri Maksudi 120
Arslan Bab 180, 317, 324, 325, 326, 328
Arsunar, Ferruh 190, 472
Asar-ı İslamiye ve Milliyye Tetkik Encümeni 26, 27, 28, 30, 34, 36, 48, 74, 98
Asuman ile Zeycan 422, 425, 427
Âşık Garip 47, 62, 69, 422-423, 425, 427, 447
*Âşıkpaşazâde Tarihi* 183
Aşırov, Annagurban 471
Ata-Melik Cüveyni 322
Atayev, Muhammetkulu 108, 153
Atsız, Nihal 28, 63
Avesta 110, 128
Ay Kutlug 29, 179, 323
Ayaz İshaki 119
*Azerbaycan Yurt Bilgisi* 40, 84, 85, 86
Balaban, Mustafa Rahmi 40, 471
Barthold, Wilhelm 27, 33, 35-36, 75, 77, 80, 147, 222, 232, 234, 241, 322
Battalname 31
Bayatlı Mehmed oğlu Hasan 28
Bayburtlu Osman 192, 200
Bayezid Han 180, 323
Baymuhammet Ataliyeviç Garrıyev 147
*Behcetü't-Tevârîh* 183
Bertels, Eduardus 147, 152
Bilge Kağan 304, 306, 308-309, 311-314, 331, 373, 414, 435
*Bilgi Mecmuası* 36, 74
*Bir Destan Kahramanı Salur Kazan* 18, 473
Boratav, Pertev Naili 472
Börüyev, Gümüşali 108, 153
Bromley, Yulian 107, 127, 146
Bruhl, Levi 49
Caferoğlu, Ahmet 223, 230, 472
*Câm-ı Cem-Âyin* 28, 78, 182, 183
*Câmiü't-Tevârîh* 49, 55, 91, 176, 181, 183-184, 190, 324, 436
Celali İsyanları 92, 441
Cem Sultan 179, 186, 323
Cemşidov, Şamil 473
Cengiz Han 55, 64, 363, 376, 381, 382
*Cengizname* 375, 377
Ceziretü'l-Arab 75, 83, 180, 326
Chavannes, Édouard 49
D'ohsson, Mouradgea 49
Dahhâk-i Mârî 58
*Deli Dumrul'un Bilinci* 43, 113
Demirçizade, Ebdülezel 98, 110, 112, 125, 133, 472
Deny, Jean 330, 374
*Dergâh* mecmuası 30
Derrida, Jacques 390, 410

Diez, Heinrich Friedrich von 23-24, 35, 45, 63, 80
*Dîvânü Lugati't Türk* 28, 30, 36, 49, 74, 78, 126, 139, 175, 223, 226, 241, 285, 308, 321, 343, 345, 348, 350, 357, 364, 366, 369, 376, 382, 395, 404, 406
Divayev, Abubekir Ahmetcanoviç 107, 124, 195
Dizdaroğlu, Hikmet 62, 472
Dresden 19, 23, 24, 27, 34, 35, 36, 40, 42, 45, 63, 65, 75, 80, 85, 86, 89, 98, 100, 104, 115, 140, 144, 146, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 169, 176, 177, 179, 207, 221, 238, 242, 279, 317, 323, 437, 448, 465
Durkheim, Emile 49, 75, 295
*Dürerü't-Tican* 30-31, 33
*Düstûrname* 183
Ebû Bekr Abdullâh b. Aybeg'üd-Devâdârî > Ebubekir Devadarî 30- 31, 80
Ebulgazi Bahadır Han 49, 148, 190, 278, 283, 437, 473
Ekici, Metin 17, 19, 45, 474
Eksik El Yazması 17
Eliade, Mircea 250, 318-320, 328, 332, 334, 370, 373, 474
Elizade, Samet 98, 110, 112, 125, 133, 474
Emin Abid 98, 125
Emir Süleyman 191
Encümen-i Tetkik 26, 27, 49, 74
*Encyclopédie de l'Islam* 80
Enverî 183
Ercilasun, Ahmet Bican 27, 30, 33, 256, 268, 474
Ercişli Emrah ile Selvihan 422, 425, 427
Ergenekon 59, 64
Ergin, Muharrem 24, 42, 67, 91, 105-106, 152, 163, 208, 219, 222, 234, 238-239, 277, 279, 285, 289, 305, 307-308, 376, 433
Ertaylan, İsmail Hikmet 98, 125
Erzi, Adnan Sadık 234-235, 242, 475
Esirüddin Ebi Hayyan el-Endülüsi 285
Eşkıya Lefter 32
Fatih Sultan Mehmet 187
Fazlullah Reşidüddin 190, 322
Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri 30
Filizok, Rıza 68, 475
Firdevsi 31, 32, 61, 435
Fleischer, Henricus Orthorius 23-24, 27, 80, 98
Frazer, James George 228, 252, 290, 294, 296-297, 385, 475
Freud, Sigmund 294-295, 320, 475
Füyuzat Mektepleri 27
Gazan Han 131, 192
Geldiyev, Muhammet 108, 153
Gılgamış 110, 128
Gılıçdurdıyev, Aba 145, 148-150, 475
*Gizli Dede Korkut* 17, 43, 113
Gocul, Basri 443
Gorgud, Ejder Ferzeli 110, 128, 475
Gökyay, Orhan Şaik 18, 24, 33, 35, 42-43, 91, 105-106, 210-211, 214, 222, 234, 277, 285, 289, 321, 476
Gönçer, Süleyman 447-448, 453, 476
*Grande Encyclopedie* 49
Grenard, Fernand 49, 76, 295
Grim (Grimm) 32
Gross, Erich 295
Guzıçıyev, Toylu 100, 112, 133, 144, 146, 150, 472
Gülensoy, Tuncer 43, 447, 476
Güvenç, Bozkurt 125, 138, 476
H. Köroğlu 147
Hafız Derviş Ali Çengî 192
*Halk Klasikleri 1 Nasrettin Hocanın Lâtifeleri* 61
*Hamzaname* 31
Hasan İbn-i Mahmûd-ül Bayatî 29
Havıyev, Tofik 110, 127
*Hazihi er-risâleti min kelimâti Oğuznâme el-meşhur bi-Atalar Sözü* 192
Heidegger, Martin 390
Homer / Homeros 50
Hubert, Henri 49

Hüseyinzade Ali 26
Irkıl Ata / Irkıl Hoca 50, 81
İbn Battuta 400, 405
*İkdam* gazetesi 36, 73
İlbilge Hatun 312
İlteriş Kağan 306, 309, 311-312
İlyada 23, 25, 31-32, 41, 50, 55, 61
İmam Musa Kâzım 96
İnan, Abdülkadir 120, 223, 254, 273, 290, 295, 476
İskender 31
İskit 131
İsmail Gaspıralı 119, 153
İttihat ve Terakki Fırkası 72
Jirmunskiy, Viktor Maksimoviç 147, 222, 233-234, 241
Kaçalin, Mustafa Sinan 42, 106, 477
Kalavela 61, 432
Kant, Immanuel 390, 409-410
Kaplan, Mehmet 228, 248, 256, 268, 296, 411, 418, 433, 441, 443
Karaçuk 53, 78, 149, 198, 321
Karagöz 62
Kara Han 29, 60, 179, 323, 349, 350, 351, 352, 358, 359, 436
Kara Sülük 416
Karahanov, Allahkulu 108, 153
Kaşgarlı Mahmud 285, 364, 381, 404, 406, 477
Kayı İnal Han 181, 184, 324
Kerbabayev, Berdi 108, 153
*Kerem ile Aslı* 227, 256, 268, 422, 424, 426, 427, 447
Keyhüsrev 32
Kırzıoğlu, Fahrettin 28, 42, 105, 182, 209, 213, 226, 235, 240, 477
*Kısas-ı Enbiya* 84
Kilisli Muallim Rifat Bilge 23, 24, 26, 34, 63, 65
Kirmanşah 425, 428, 469
*Kitabü'l-İdrak li Lisani'l-Etrak* 285
Klaproth, Julius Heinrich 78
Koblandı Batır 19, 195, 204
Konoş (Ignacze Kunos) 32
Köprülü, Fuat 23, 26, 36, 41, 44-45, 49, 51, 71-72, 74, 77, 98, 209
Köprülüzade Mehmet Fuat > Fuat Köprülü 26, 36, 74, 77
Köroğlu 32, 38, 47, 69, 82, 83, 92, 141, 149, 226, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 480
Köseyev, Meti 99, 108-109, 124, 140, 144, 147, 154
Kulmuhammedov, Abdülhâkim 108, 153
*Kutadgu Bilig* 49, 126, 139, 276, 331, 338, 343, 346, 348, 366, 369, 373-374, 376, 471
Kül Tigin 304, 306, 307, 309, 312, 314, 331, 365, 373, 481
*L'Année Sociologique* 49
Lang, Andrew 294
Lanson, Gustave 36, 74
Levinas, Emmanuel 390, 410
Lönnrot, Elias 61
Mahmud Bayatî 179, 317, 323
Mahmud Kaşgari > Kaşgarlı Mahmud 49, 285, 364, 381, 404, 406, 477
*Mahmut ile Nigar* 422, 425, 428
Mahtumkulu 141, 145, 389, 390, 391, 392, 394-399, 401-403, 405, 407-409
Manas 205, 211, 225, 331, 360, 379, 381, 383, 482
Maniheizm 158, 159, 434
Marquart, Josef 223, 376
Mevlid-i Şerif 51
*Millî Tetebbular Mecmuası* 26-27, 36-37, 48-49, 58, 73-74, 86, 98
Mirza Bala 120
Muallim Cevdet 23, 27, 30, 31, 32, 33, 41, 43, 44, 45, 71, 77, 80, 98, 474, 475, 479
Muhammed Mehdi Han 285
Mustafa Çokay 119
Mustafa Kemal 67, 68
Mustafa Şeref 26
*Müneccimbaşı Tarihi* 80, 182
Nairn, Tom 121, 482

Nasrettin Hoca 441
Necatigil, Behçet 62, 479
Necib Asım 28
Nemeth, Gyula 197
Nevruz Bey 423, 425, 427, 473
*Nibelongen* 31
Nur, Rıza 330, 374-375, 380, 385, 433
*Odysseia* 23, 61
*Oğuz Kağan Destanı* 91, 104, 159, 164, 175-176, 181, 223, 256, 261, 268, 281, 289-290, 293, 297, 324, 329-330, 332, 336-338, 340-341, 343-346, 348-350, 352, 355, 358, 361, 363, 366, 371-372, 377, 380, 385, 387, 395, 412-413, 415, 417, 420-421, 429, 431, 433, 435-437, 439, 443, 471, 474, 477, 481
*Oğuzname* 25, 27-28, 30-32, 41-43, 48-51, 56-60, 69, 73, 78-81, 84, 86, 89, 91-92, 96, 101, 104, 125-126, 128, 138-139, 160, 163-164, 171, 175-177, 179, 181, 183-184, 186, 190-191, 200, 203, 219, 221-222, 224, 231-232, 235, 243, 253, 272, 276, 289-290, 293, 323-325, 329, 343, 346-352, 358-361, 363, 431-433, 436-437, 443
*Orhun Yazıtları* 303-305, 307-309
Orkun, Hüseyin Namık 31, 479
Ostroumov, Nikolay Petroviç 99, 143
Ögel, Bahaeddin 214, 372, 381, 383
Ömer Seyfettin 443
Örgeç Dede 29, 179, 323
Özçelik, Sadettin 42, 106, 479
Öztelli, Cahit 190, 384, 480
Pelliot, Paul 225, 433, 480
Radloff, Wilhelm 49, 374-375, 380
Rauf Yekta 26, 74, 77
Raznihan ile Mahfiruze 447
Recebov, Rahman 145, 147
Resulzade, Mehmed Emin 119-120, 137
Reşidüddin > Fazlullah Reşidüddin 190, 322
Richard, Gaston 295
*Rolan* (Roland) 31
Roux, Jean Paul 356-357, 480
Roy, Olivier 111, 114, 122, 132, 134, 151
Rubguzi 84
Rûhî 80, 378
Ruhname 139, 141, 142
Rüstem 31, 269
Sakaoğlu, Saim 43, 480
*Saltukname* 180, 323
Samoyloviç, Aleksandr Nikolayeviç 99, 142-143, 193
Saydam, Bilgin 43, 113, 481
Schuyler, Eugene 320
*Selçukname* 49, 176, 191, 200, 203
Selman-i Farisi 179, 323
Semih Tezcan 106, 210
Sencer, İsmail Saib 26, 313, 473
Sengülâh 285
Sertkaya, Osman Fikri 42, 106, 433
Seyidov, Mireli 98, 110, 125
Seyyid Battal Gazi 84
Sır Derya 84, 86, 90, 124, 148, 150, 198, 203, 241, 320, 322, 325, 326, 327, 453
Sieroszewskiy (Seroşevskiy), V. L., 49
Sinor, Denis 256, 268, 337, 481
Sohum 32
Stalin 99, 107, 120, 122, 127, 146
Sultan Galiyev 120
Sümer 110, 128, 197, 198, 199, 205, 225, 234, 236, 242, 308, 334, 484
Sümer, Faruk 198-199, 204, 225, 234, 236, 242, 308
Şah İsmail 47, 62, 69, 96, 325, 384, 442, 447
*Şecere-i Terakime* 473
*Şecere-i Türki* 49, 329
*Şehname* > *Şahname* 24, 25, 31-32, 41, 61, 159, 161-162, 172, 186, 205, 432, 435-436
Şehzade Cem 28, 97, 182
Şeker, Mehmet 400, 405, 481
Şeyh Safiyüddin 96
Şeyh Süleyman Efendi 81

Şibay, Halim Sabit 26
*Tahir ile Zühre* 422, 423, 427
Tanburacı Osman Pehlivan 32
Tarde, Gabriel de 159-161
*Tarih-i Âl-i Selçuk* 179, 224, 235, 243, 253, 272, 317, 323
*Tarih-i Cihangüşa* 322
Taymas, Abdullah Battal 120
Tehmasib, Memmedhüseyn 98, 110, 125
Tekin, Talat 305-308, 481
Tengirşenk, Yusuf Kemal 26
*Tevârih-i Cedîd-i Mir'at-i Cihan* 192, 200
Togan, Zeki Velidi 120, 222, 232, 482
Tolstoy, Lev 27
Tonyukuk 304, 308, 309, 311, 314
*Tuhfetü's-sürûr* 192
Tumanskiy, Aleksandr Grigorevich 18, 201
Turan, Osman 365, 415, 485
Türk Bilgi Derneği 72
*Türkçülüğün Esasları* 46, 69, 486
Türk Derneği 72
Türkdoğan, Orhan 120, 126, 139, 363, 482
*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* 33, 39, 77, 79, 81, 84-87, 478, 481
*Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl* 36, 74
*Türk Medeniyeti Tarihi* 43, 49, 51, 52, 54, 57, 59, 69, 290, 486
Türk Ocağı 72
*Türk Tefekkürü Tarihi* 125, 138, 482
*Türk Töresi* 49, 57, 60, 481
Türk Yurdu Cemiyeti 72
Ujfalvy, Károly 320
Uluğ Türk 39, 83, 415
Ülken, Hilmi Ziya 125, 138, 482
Vagner (Wagner, Richard) 32
Vatikan 18-19, 42, 89, 104, 115, 146, 157, 161-167, 169-171, 176, 177, 179, 190, 207, 213, 221, 279, 317, 323, 437, 448, 465
Veysel Karani 317
Wittek, Paul 183-185, 482
Yafes 181, 183
Yakubovskiy, Aleksandr Y., 147-148
Yalgın, Ali Rıza 43
Yaltkaya, Şerafeddin 26
Yavuz Sultan Selim 96, 187
Yazıcıoğlu Ali 179, 224, 235, 243, 253, 272, 317, 323, 437
*Yeni Mecmua* 23, 30, 31, 33, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 80, 478
Yunus Emre 37, 77
Yusuf-Ahmet 145, 149
Yusuf Has Hacip 49
*Yusuf ve Züleyha* 321
Yuşı Hoca 416
Zeki Paşa 33
Ziya Gökalp 23, 26-27, 39-40, 43-45, 48-50, 52-55, 58, 60, 62-63, 65-69, 71-77, 84, 87, 98, 125, 138, 159, 167-168, 175, 290-291, 295, 305, 313, 321, 364, 443, 475, 479, 483